ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

1997 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

20 июн, № 25 (3500)

ИЛДИЗЛАРИ ТЕРАН ҲАМКОРЛИК

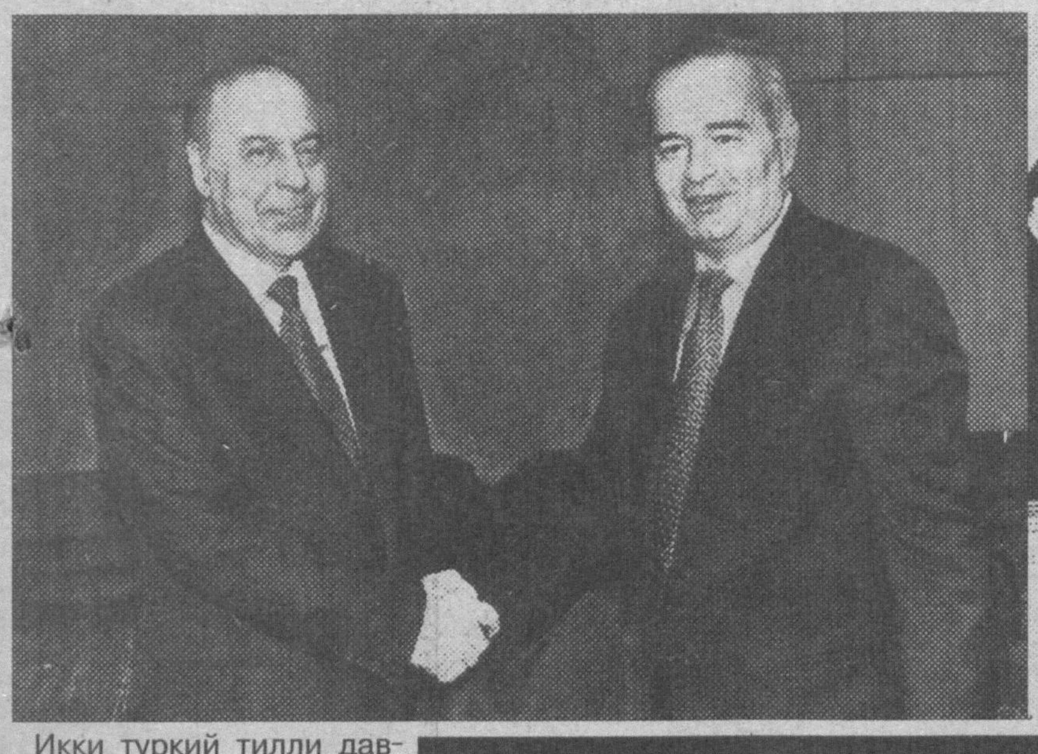

Икки туркий тилли давлат Ўзбекистон ва Озарбайжон ўртасидаги иқтисодий ва маданий алоқалар йилдан йилга ривожланиб бормоқда. Ўтган йили мамлакатимиз Президенти Ислом Каримовнинг Озарбайжонга ташрифидан сўнг бу алоқалар янада кенгайди. Энди эса Озарбайжон Президенти Ҳайдар Алиев Президент Ислом Каримовнинг таклифига биноан мамлакатимизга келди.

Расмий кутиб олиш маросимидан сўнг Президентларнинг яккама-якка суҳбати бошланди. Мулоқот чоғида икки мамлакат ўртасидаги муносабатлар, иқтисодиётнинг турли соҳаларидаги ўзаро ҳамкорлик, шунингдек, минтақавий хавфсизлик ва жаҳон миқёсидаги муаммолар хусусида фикрлашиб олинди.

Икки мамлакат расмий делегацияларининг кенгайтирилган таркибдаги музокараларида Ўзбекистон билан Озарбайжон ўртасидаги дўстона муносабатларни янада мустаҳкамлаш, ўзаро манфаатли ҳамкорлик алоқаларини кенгайтириш билан боғлиқ қатор масалалар муҳокама этилди. Музокараларда Ўзбекистон — Озарбайжон муносабатлари ҳар икки мамлакат давлат раҳбарларининг саъй-ҳаракатлари туфайли янгитдан равнақ топиб, мустаҳкамланиб бораётгани таъкидланди.

Шундан сўнг бўлиб ўтган матбуот анжуманида Президентлар журналистларнинг Кавказорти йўлаги, ЭКО доирасидаги ҳамкорлик ва бошқа масалаларга оид саволларига жавоб қайтардилар.

Озарбайжон Президенти Ҳайдар Алиев Президент Ислом Каримов ҳамроҳлигида Алишер Навоий номидаги давлат академик Катта театрига ташриф буюриб, «Икки дил достони» балетини томоша қилдилар.

Шунингдек, Олий мартабали меҳмон Ислом Каримов ҳамроҳлигида Тошкент Давлат Университетига ташриф буюрди. Ҳайдар Алиевга ТошДУ фахрий доктори унвони берилди. Меҳмон пойтахтимизнинг диққатга сазовор жойлари билан ҳам танишди.

Озарбайжон Президентининг Республикамизга ташрифи тили ва дини бир икки халқ ўртасидаги алоқаларнинг юксалишида яна бир муҳим қадам бўлди.

Суратларда: ҳужжатларни имзолаш пайти.

А. ТЎРАЕВ (ЎзА) суратлари.

•

Боку манзаралари.

С. МАҲКАМОВ суратлари

Илм — ўзни билмакдир

ЎЗ ФИКРИНГИЗ БОРМИ?

Бугун ёшлар тарбияси ҳақидаги гап намойишдаги байроқлардай юзага қалқди. Оёғини ерга маҳкамроқ қўйиб олганига ишонган ҳукуматгина ёшлар тўғрисида теранроқ ўйлай бошлайди. Чунки ёшлик умид дегани. Бугунига ишончи борлар эртасидан умид қилади. Ёшлик — шижоатли фасл. Журъат, жасоратли фасл. Унинг имконият сарҳадлари кенг. Ҳамма гап ўша имконларни кашф этишда.

Кашф этиш масъулияти ота-оналар билан баб-баробар устозлар, ўқитувчилар зиммасига ҳам тушади.

Ёшларга тарбия беришнинг қандай йўли танланса устозлар кўтарган хирмон баракалироқ бўлади? Мақсадга тараф йўл чизиб бериб, эрк, ихтиёр жиловини ўз қўлида тутган муаллимнингми ё мақсадни айтиб қўйиб, унга борар сўқмоқлар очишни ёшларнинг ўзига ишонган ўқитувчинингми?

Мен ўзим ҳаётда кўрганларимга таяниб, ёшларни мустақил фикрлашга, мустақил фаолиятга йўналтирган устознинг иш куни самалироқ бўлади, деган тўхтамга келганман.

...Институтнинг биринчи, иккинчи босқичларида биз адабиёт дарсларимизда асл манбаларга беэътибор қараганмиз. Улар ҳақида ёзилган дарсликларни ўқибгина синов, имтиҳонларга кирардик. Дарсни бу тарзда ўзлаштириш биздан ёлғиз хотира талаб қиларди, холос. Дарсликлардаги маълумотлар бир-бирига жуда яқин бўлгани учун чоғиштириш, қиёслаш — умуман фикрлашнинг кераги йўқ эди.

Бахтимизга, иккинчи босқич якунида шўро даври адабиётидан бизга Асқарали Шаропов деган (худо раҳмат қилсин) янги домла кира бошлади. Домла биринчи дарсданоқ «Ойбек рўмонлари, Шайхзода драмалари ёки Абдулла Қаҳҳор ҳикоялари ҳақида у ёки бу олимнинг нима дегани бошқа масала. Мени бўлғуси адабиётчилар сифатида шу асарлар ҳақида Сизнинг нима дейишингиз қизиқтиради» деган шарт қўйдилар. Биз домланинг қатъий талаблари билан асл манбаларни — асарларнинг ўзини ўқий бошладик. Домла ҳар бир воқеа, ҳар бир қаҳрамон хусусида ўз таҳлилимиз, ўз нуқтаи назаримиз бўлишини сўрардилар.

«Қани, фикрингни исботла, ҳимоя қил!» дея бизни баҳсга чорлардилар. Энди билсам, биз ўша унутилмас дарсларда фақат асарларни ўрганмаган эканмиз. Домла бизни жамият, тарих, шахс ҳақида мустақил фикрлашга, фикримизни айтишдан чўчимасликка ундаган эканлар.

Ўша йиллардаёқ нима учун Ойбек шеъриятида рамзлар ҳаддан зиёд қуюқлиги, Шайхзоданинг «Мирзо Улуғбек» фожиасидаги Пири Зиндоний билан боғлиқ шартлилик ҳақида бизнинг ўз тушунчаларимиз бор эди.

Домламизнинг бу услуби кўзимизнинг эртароқ очилишига сабаб бўлган. Менимча, бугун айнан шундай таълим-тарбия йўналиши ўзини оқлайди.

Устоз айтувчи, талаба тингловчи бўлибгина ўтилган сабоқ ўрганувчиларни чеклайди. Улар фақат эшитганларини такрорлашга ўрганиб қолишади, баъзан у ёки бу ҳодисага муносабати бўлса ҳам айтиб ўрганмагани учун уни ҳадик, чўчиш тарк этмайди.

«Борди-ю хато қилиб қўйсам-чи, кулгига қолсам-чи» деб, ундан кўра жим ўтиришни, бировнинг фикрига секингина қўшилиб қўя қолишни осон билади. Айнан шу кайфият оммавий фикрсизликка, биров «ҳа» деса, бош ирғаб қўя қолишга, оломончилик хасталигига олиб келади.

Хизмат юзасидан ёшлар билан суҳбатлашсангиз, уларнинг анча-мунчаси тўғридан-тўғри саволингизга жавоб беришга ҳадиксирайди.

«Ёзмайман, майли айтаверинг, тўғрими, нотўғрими — айтинг, маслаҳатлашиб, сўнг ёзамиз», — деб аста-секин ҳадиксираш қолипидан чиқариб суҳбатга тортсангизгина бир нарса олишингиз мумкин. Ва баъзан бу олган нарсангиз ҳам кўпинча, Сизни қаноатлантирмайди. Чунки фикрнинг ўзида салмоқ йўқ, вазн йўқ. Агар олдиндан фикри чархланган бўлганда эди, бундай ҳолат юз бермасди.

Бу деганим Устоз талабанинг бўғзидаги барча гапини оғзига чиқарганини ёқлаб, маъқуллаши керак деганим эмас. Албатта, Устоз доим ўз ўрнида туриши, ҳар қандай майдонга ташланган фикрни қабул қилиш ёки рад этишга тайёр бўлиши зарур.

Ҳар қандай ҳақиқат баҳсларда очилади. Ҳар қандай жамиятни Шахслар ҳаракатга келтиради. Шахс бўлишга, баҳслашишга эса асосли фикр, илмий, тарихий тўғри фикр, адолатли фикр пойдевордир.

Ёшлар қалби қўриқ. Уни очиш учун ўз йўриқларимизгагина таянмаслигимиз даркор. Ёшларнинг ўзларига таяниб бу эзгу ва зарурдан зарур ишни амалга оширсак қанчалар яхши.

Кутлибека РАҲИМБОЕВА

Янги томошалар

«ҚАМАШГАН КЎЗЛАР»

Сурхондарё вилоят Маннон Уйғур номидаги мусиқали драма театрида марҳум драматург Исомиддин Отақулов қаламига мансуб «Қамашган кўзлар» асари асосида спектакл қўйилди.

Режиссёр Неъмат Пардаев саҳналаштирган бу асардаги асосий ролларни Ўзбекистон халқ артисти А. Раҳматов, артистлар З. Боқиева, О. Мирзаев, Д. Ражапова, Б. Рамазонов, Т. Йўлдошев, С. Бердиева ва бошқалар ижро этмоқдалар.

Шафоат Раҳматулло ТЕРМИЗИЙ

«ИНСОН МЕҲРИ»

Каттақўрғон шаҳридаги Абдулҳамид Мажидий номидаги ўзбек драма театри ижодий жамоаси озарбайжонлик адиб Имрон Қосумов асари асосида «Инсон меҳри» драмасини саҳнага олиб чиқди. Спектаклга тажрибали актёр Зайниддин Омонов режиссёрлик қилган. Саҳна безакларини Зокиржон Қобулов ишлаган.

Асосий ролларда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Гулбаҳор Мамедова, артистлар Зарил Зоиров, Мавлуда Аминова, Дилором Эгамова, Гулнора Ризаева, Фахриддин Аминов, Қилич Иброҳимов ва бошқалар саҳнага чиқмоқдалар.

Абдуазиз ҲОШИМОВ

ДАВРА СУҲБАТЛАРИ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида бўлиб ўтган давра суҳбати Президентимиз, академик Ислом Каримовнинг «Ўзбекистон — XXI аср бўсағасида» номли янги китобида кўтарилган долзарб масалаларга бағишланди.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳим И. Каримовнинг мазкур асари айни шу кунларда мустақил давлатлар, хусусан, Ўзбекистон учун долзарб масалалар ечимини топишда аниқ мўлжалдаги ижтимоий дастур эканини ҳаётий мисоллар билан шарҳлади. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталик газетасининг бош муҳаррири Аҳмаджон Мелибоев ўз сўзида «Ўзбекистон — XXI аср бўсағасида» китоби мутолаасидан олган таассуротларини сўзлади.

Ўзбекистон халқ шоири Ойдин Ҳожиева Мирзо Улуғбекнинг «Зижи Кўрагоний»и дунёга келиши табиий-тарихий вазият самараси бўлгани каби, академик Ислом Каримовнинг мазкур асари ҳам ҳозирги ижтимоий-тарихий шарт-шароитнинг эҳтиёжи меваси эканини қайд этди.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Мирмуҳсин, «Ёшлик» ойномасининг бош муҳаррири Собир Ўнар ва бошқа сўзга чиққан ижодкорлар И. Каримовнинг янги асари мисолида республика ижодкор зиёлилари олдида турган вазифалар тўғрисида ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Давра суҳбатини Ёзувчилар уюшмасининг раиси Абдулла Орипов олиб борди. Унда ижодкорлардан ташқари «Муаллифлик ҳуқуқи» давлат вакиллик идорасининг жамоаси ва масъул ходимлар ҳам иштирок этдилар.

* * *

Жаҳон иқтисоди ва дипломатия университетида ҳам мазкур асарга бағишланган халқаро илмий коллоквиум бўлиб ўтди. Университет ректори, профессор С. Саидқосимов, АҚШдаги Индиана университети профессорлари Линда Селинг ва Жефф Смит, ҳиндистонлик профессор Садиш Кумар, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси бош муҳаррири А. Мелибоев, «Ўзбекистон» нашриёти директори Ш. Мансуров, сиёсий фанлар доктори Ш. Ғойибназаров, тарих фанлари доктори Р. Фармонов ва бошқалар ўз маърузаларида юртбошимиз асарида ўртага қўйилган вазифалар, мустақилликни мустаҳкамлаш, мамлакатимиз равнақини янада юксалтириш борасида ҳар бир кишининг, хусусан ёш авлоднинг бурч ва вазифаларига алоҳида тўхталиб ўтдилар. Хорижлик меҳмонлар Ўзбекистонда кечаётган ижтимоий-сиёсий жараёнлар ҳамда ислоҳотларнинг барқарорлиги ва изчиллигига эътиборни қаратишди.

Саида РАМЕТОВА:

«Чимилдиқ»қа бир киринг-а, ҳаётингизда ўзгариш бўлмаса мен кафил!..

5-бет

ИЛМ ВА ИСЛОМ

Телевидениемизда изчил намойиш қилиб келинаётган «Маърифатнома» ва «Имон» кўрсатувларининг ихлосмандлари тобора кўпайиб бормоқда.

Кўрсатув ижодкорлари Қуръони карим мисолида динимизнинг маънавий-маърифий асосларини, Ислом — дунёни, Ҳақни англаш илми ҳам эканлигини, бу илоҳий илм бизни комиллик сари етаклашини кўрсатишга ҳаракат қиладилар. Хусусан, ўтган ҳафтадаги «Маърифатнома» кўрсатуви Ислом динида маърифатнинг нақадар улуғланиши, исломий таълимотда илм-фанга эътибор ва айни чоғда динимизнинг дунёвий тараққиётга қўшган, қўшаётган ҳиссаси тўғрисида гап борди. Халқаро исломий тадқиқотлар маркази раҳбари шайх Абдуғани Абдуллаев, Тошкент Давлат Шарқшунослик институти араб филологияси кафедраси мудири Абдулҳафиз Абдужабборов юқорида келтирилган мавзуларни Қуръони карим оятлари, Ҳадислар шарҳи асосида теран ва самимий изоҳлаб бердилар. Зеро, Қуръони каримда «Бешикдан қабргача илм изла», «Хитойгача бориб бўлса-да, илм талаб қилинглар», «Олимнинг ўлими — оламнинг ўлими», «Илм талаб қилмоқ — мусулмон эркак ва аёл учун фарз». «Яратган раббинг номи билан ўқи» каби муқаддас даъватлар бор.

«Имон» кўрсатувининг ўтган ҳафтадаги сони ҳам моҳиятан динимизнинг теран маърифий асосларини очишга хизмат қилди. Таниқли исломшунос олимимиз Абдулазиз Мансур жанобларининг содда ва равон ифода усуллари, кўрсатув ижодкорларининг ўзига хос ижодий ечимлари ихлосмандларни мамнун этди.

БИЛДИРИШ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Тошкент вилояти «Турон» кутубхонаси шу йил 24 июн соат 13.00 да кутубхона биносида таниқли ёзувчи Миркарим ОСИМ таваллудининг 90 йиллигига бағишланган хотира кечасини ўтказади.

Тадбирга ижодкорлар, олимлар, барча адабиёт мухлислари таклиф этилади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси.

ТААЖЖУБ

ҚЎЛГА ТУШМАС ЎТЁҚАРЛАР

Ҳа, ажабланманг, бу ёлғон эмас, бор гап! Ҳақиқатан ҳам, кейинги вақтларда пойтахти азим Тошкентда қўлга тушмас ўтёқарлар пайдо бўлиб қолишган. Тўғри, улар одамларнинг уй-жойига ўт қўйишмайди, негадир яккаш ахлатхоналарни ёндириб кетишади. Иш услублари ҳам ўзига хос — пинҳоний. Асосан тунда, ҳамма ширин уйқуда ётган пайт фаолият кўрсатишади. Шу боис ўзларини мутлақо кўрмайсиз. Фақат эрта тонгда айрим жойларда ловуллаб ёнаётган, сўнгра кун бўйи буркисиб-тутаб ётадиган ахлатларга кўзингиз тушиши биланоқ, бу ўшаларнинг иши эканлигини англаб етасиз.

Хўш, улар кимлар? Бу ҳақда гап кетганда, ҳар ким ҳар хил фикр билдиради. Кўпчилик: «Бу ахлат ташувчиларнинг иши. Улар чиқиндиларни машиналарга ортишдан, сўнгра шаҳардан бир неча чақирим нарига олиб бориб ташлашдан кўра, ёқиб юборишни афзал кўришади. Шу тариқа ўз меҳнатларини осонлаштирадилар, ҳам вақтни, ҳам ёнилғини тежайдилар», деган тахминни билдиради. Табиийки, ахлат ташувчилар бу фикрни қатъиян рад этадилар. «Ўтёқарлик шўх-бебош болаларнинг қилмиши», дейдилар.

Бир қарашда бу инкорда ҳам жон бор. Чунки, қонун-қоида бўйича, жиноят устида қўлга тушмаган ёки айби ишонарли далиллар билан исботланмаган одам гуноҳкор ҳисобланмайди. Аммо дунёда мантиқ деган тушунча, инсофу виждон деган инсоний туйғулар ҳам бор. Масалага шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, ўз-ўзидан ҳақли бир савол туғилади: «Тонг қоронғусида ширин уйқусидан воз кечиб ахлатхонага ўт қўйиш қайси ўйинқароқ бола учун зарил кепти? Борди-ю, бу ишни катталар қилади, десак, улар бундан қандай манфаат кўрадилар?»

Бунисини билмадим. Аммо шаҳарнинг гоҳ у ерида, гоҳ бу ерида номаълум ўтёқарлар томонидан ёндириб юборилган ахлатхоналардан чиқаётган олов ва бадбўй тутун об-ҳавони булғаётгани, кўпчиликнинг асабини э[illegible]аётгани аниқ гап. Бас, шундай экан, қўлга тушмас ахлатёқарларни топиб, жазолаш кимнинг вазифасига киради? Бу саволга шаҳар ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш ҳамда ички ишлар бошқармалари, қолаверса, табиатни асраш қўмитаси ва санитария-эпидемиология идоралари раҳбарлари нима деб жавоб бераркинлар?

Абдунаби ҲАЙДАРОВ

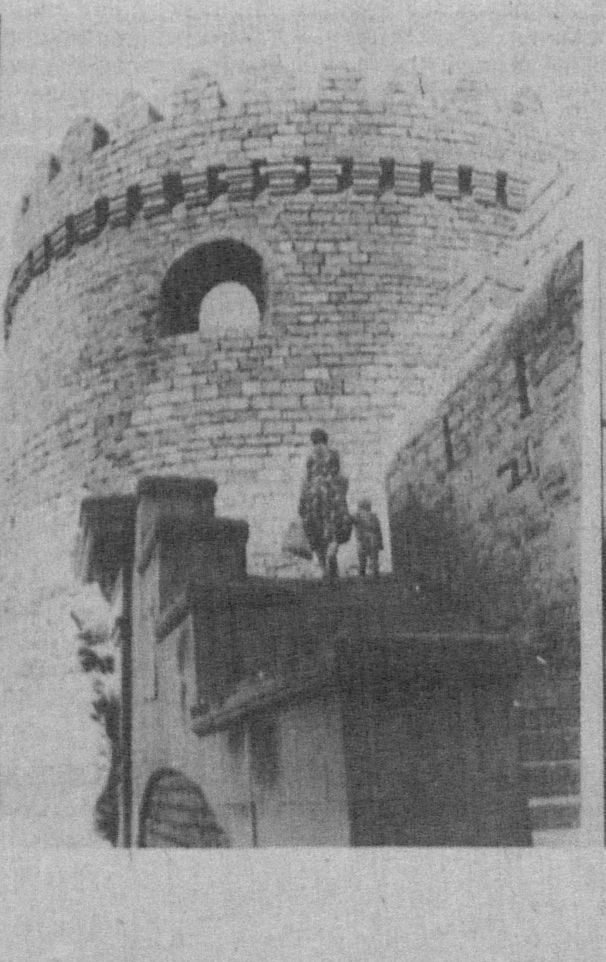

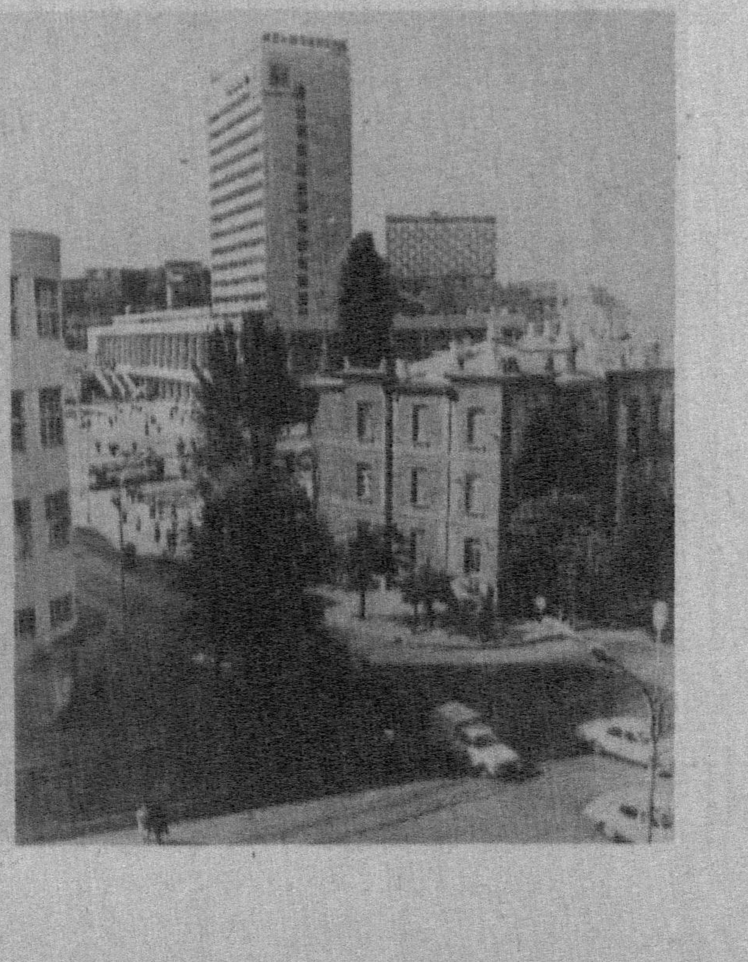

Ўзбекистон ва жаҳон

КАРВОН ҚЎНҒИРОҚЛАРИ

Хориждан юртимизни кўргани келган суратчи йигит билан суҳбатлашиб қолдим. Ҳамма жойда ўтиш даврининг бугунги салбий лаҳзаларини эринмай суратга туширибди. Суратларини альбом тарзида нашр эттиришга ҳам улгурибди.

Очиғини айтсам, ёш суҳбатдошимнинг касб маҳорати мени ҳайратга солди. Бир қарашда оддий бир сурат дейсиз. Аммо, муболағасиз айтиш мумкинки, уларнинг ҳар бирини тугал бадиий-фалсафий асарга қиёслаш мумкин.

«Москвалик фоҳишалар» туркуми мундай қараганда «Плэйбол» журнали саҳифаларидаги ошкоралик авжларидан фарқ қилмайди. Аммо моҳияти бутунлай бошқача. Бу ерда яланғоч тана жозибасидан ташқари — бугунги Россия ҳаётининг аянчли аччиқ ҳақиқати, навқирон бир авлоднинг тубсиз ва давосиз қисмати кўзга ташланади. Фоҳиша қизларида «Айбдор фақат бизми, устимиздан кулаётганингиз — бу ўзингиздан ўзингиз ҳам кулаётганингиз эмасми», деган гина-кудурат ҳам бор.

Қирғизистонда олинган «Қамоқхонада туғилган бола» асари вужудингизни жунбушга келтиради. Муаллиф маҳбуса она ва унинг ҳали ҳеч нарсадан бехабар боласи кўзларига жойлай олган қисматнинг аччиқ шаробидан сиз ҳам тотгандай бўласиз, панжара ортида эгилиб-букилиб ўтган не-не ҳақиқатлар сиридан ногаҳонда воқиф бўлгандай ҳис этасиз ўзингизни. «Маҳбус йигитчалар» сизни гумон сўқмоқларига бошлайди — уларнинг ҳаммаси ҳам айбдорми, жиноятчими?

Бир туркум суратлар Марказий Европа мамлакатларида олинган бўлиб, турли сабабларга кўра ногирон майиб ва мажруҳ бўлиб қолган қўлсиз, оёқсиз-йигит-қизларнинг ҳаёт учун курашларига бағишланади. Инсон вужудининг жисмоний-руҳий имкониятлари нақадар чексиз эканлиги, муболағасиз айтиш мумкинки, санъаткорона тасвирга олинган.

Бу борада одамзотни ҳайратга солган воқеалар озмунча эмас. Нутқини батамом йўқотган, икки қўли, икки оёғи бутунлай ишламай қолган машҳур инглиз олими, профессор Стивен Хоукингнинг ҳаёти бунга мисол бўла олади. Профессорнинг ягона панжасигина «тирик». У шу панжаси ёрдамида ўзи учун махсус тайёрланган аравачани ҳаракатга келтиради ва уни бошқаради. Шу жимжилоғи ёрдамида жаҳон мамлакатларини кезади, Хитой девори устида сайр қилади ва... шу бармоқчасини ишга солиб дунё илмий доираларини эътирофига арзирли илмий мақолалар ёзади, кашфиётлар қилади...

Бу ҳақда батафсил сўзлаётганимнинг боиси бор, албатта.

Суҳбатдошим «Юртингиз билан яқиндан танишиб, ўзимни қизиқтирган мавзуларда туркум суратлар олмоқчиман», деди.

— Биласизми, — дедим енгил эътироз оҳангида, менинг назаримда ижодда ҳаёт воқелиги ўзининг жамики паст-баландликлари, хуш-нохушликлари билан уйғун ҳолда акс этмоғи даркор. Акс ҳолда ижодкор не чоғли маҳоратли бўлмасин, барибир, ижодий маҳсулидан англашиладиган тасаввур бирёқлама бўлиб қолади. Шундай эмасми?

— Эътироз қилмайман. Аммо менинг ижодимда ифода усулим бошқачароқ — мен ҳаёт ҳақиқатини вужуднинг турли руҳий ҳолатлари — тушкунлик, изтироб, кўзлардаги мунг, нолишлар, маҳкумлик, аччиқ қисмат орқали ифода этишни афзал кўраман. Ва, сиз яхши хабардорсиз деб ўйлайман, бундай ифода усули инсон руҳиятини идрок этишнинг ғоят самарали усули-ку.

— Буни инкор этмайман, — дедим суҳбат мавзуининг бу йўналишига тайёр эканлигимни намойиш қилгандай хотиржамлик билан. — Лекин, ўйлашимча, ижодкорнинг бирламчи бурчи бу — ҳаёт ҳақиқатларига, инсон турмуши ва тақдирининг турфа хил қоришиқ ҳолатларига оддий бир кузатувчи сифатида эмас, энг аввало ижодкор сифатида қарай олиш, баҳолай билиш деб ўйлайман. Албатта, ҳар бир ижодкорнинг ўзингиз айтгандай, ўз ифода усули бўлади. Аммо, бу ўзига хослик, ҳаётда мавжуд бошқа бир реалликни кўрмаслик, сезмаслик ҳисобига бўлмаслиги керак-ку.

— Фикрингизни аниқ англамадим, чоғи...

— Мана, сиз «мен ҳаёт ҳақиқатини юз ифодаларидаги тушкунлик ҳолатлари, изтироб, мунг... орқали ифодалайман...», дедингиз. Бу, айтиш жоизки, фавқулодда катта истеъдод. Одамзот нигоҳида акс этадиган маънолар моҳиятини англаш салоҳияти ҳаммага ҳам берилган эмас. Бунинг учун, энг аввало, қалб кўзи бўлиши керак. Лекин, бадиий ифоданинг шу усулини танлаган ижодкор ҳаётдаги рўшноликларни, шуҳ-шодонликларни, мунаввар онларни наҳотки кўрмаса, завқланмаса, ана шу бахтиёрликка беихтиёр қўшилиб кетмаса...

Бундай дейишимнинг боиси шундаки, — дейман фикрларим суҳбатдошимга малол келмаётганидан дадиллашиб, бизнинг ижод маҳсулимиз — мен ёзган мақола, сиз суратга туширган тасвир — энг аввало жамоатчиликда фикр уйғотади. Томчи-томчи кўл бўлур, деганларидай ана шу илк тасаввур кейинчалик жиддий ижтимоий хулосаларга ҳам асос бўлади. Шу боис ҳам юртимиз меҳмонлари ўтиш даврининг баъзи қийинчиликлари, узилишлари, тўла ҳал этилмаган муаммолари қаторида мустақиллик йилларининг буюк натижаларини ҳам кўрсалар, суратга, тасвирга туширсалар, бугунги маънавий-ижтимоий реалликни ён-атрофларимиз билан таққосласалар, холис, адолатли хулосалар чиқарсалар дейман.

— Кечирасиз, — дейди суҳбатдошим мулойимлик билан, — сиз «буюк натижалар» деб нималарни кўзда тутяпсиз?

— Шуни назарда тутаяпманки, — дейман суҳбат жилови менга ўтаётганидан мамнун бўлиб ва санаб кетаман. Дунё тан олган, нуфузли минбарларда эътироф этилган ютуқларимизни санайман. Дин, иймон, маънавий-ахлоқий қадриятларимизнинг бундан беш-олти йил аввалги аҳволини тушунтириш жуда оғир кечади. Меҳмон «Наҳотки шундай бўлган бўлса, наҳотки мансабдор ўғил ўз отаси ёки онасини сўнгги йўлга кузатиб қўйишдан ҳам чўчиган бўлса», дея ҳайрат гирдобига кўмилади. Куюнишларимни янада эътироф билан тинглай бошлайди ва бир сўзни қайта-қайта такрорлайди: наҳотки, наҳотки...

— Мен сизни ташвиқот қилмоқчи эмасман. Лекин, масаланинг жуда нозик жойи бор. Мана сиз, Европанинг йирик, ривожланган мамлакатидан келибсиз. Шу чоққача Ўзбекистонга сизлардан қанча одам келиб кетганини тасаввур қилиш мумкин. Жуда оз! Биздан борганлар ҳам шундай. Чунки мустақил ҳамкорлик эшиклари энди очилди. Мустақил борди-келдилар, ўзаро алоқа боғлашлар энди бошланди. Мамлакатингиз Президенти Париждан тўппа-тўғри Тошкентга учиб келди. Юртбошимиз гўзал Сена соҳилларига ташриф буюрди. Демоқчиманки, оддий одамларнинг бутун мамлакат, бутун миллат тўғрисидаги тасаввурлари ҳали етарли эмас. Европага борганимизда гоҳо Ўзбекистонни Покистон билан алмаштириб юборишса, пешонамиз тиришадию, аммо тушунамиз: мустақилликгача жаҳон эшиклари биз учун тақа-тақа ёпиқ эди. Москва деганлари хўжакўрсинга бир кичик дарича ўрнатиб қўйганди: ундан ўтиш ҳаммага ҳам насиб қилавермасди. Шундай экан, келган меҳмон қўлига аппаратини олиб бир-икки майиб-мажруҳни, бир-икки дайди-дилозорни, бузилаётган эски иморатнинг қийшиқ деворини суратга туширсаю, жаҳон энтикиб томоша қилаётган умумхалқ байрамларимизни кўрмаса, дунё чорраҳаларидаги умидли изларимизни илғамаса, овозимизни эшитмаса. Бағри кенг, меҳнаткаш халқимиз турмуш тарзида, дунёқарашида рўй бераётган ўзгаришларни инобатга олмаса. Биздан ҳам кимдир сизларга бориб овлоқ жойлардаги нохушликларни, қоронғу кўчалардаги ёввойи ишрат онларини суратга туширса, иш ташлашларга, дайди-саёқларга қизиқса ва қайтиб келиб «Мана сизга фалон мамлакат, унинг халқи, турмуш тарзи...», деса инсофдан бўлмайди-да, ахир.

— Ҳа, албатта.

— Афсуски, айрим меҳмонларимиз айни шундай қилишади. Атайлаб кир қидиришади. Бугунги Ўзбекистон — мустамлака давридаги Ўзбекистонга мутлақо ўхшамаслигини, бу ерда тамомила янги маънавий-ахлоқий реаллик, ижтимоий муносабатлар қарор топаётганини сезмасликка ҳаракат қилишади. Бир донишманд «Қўлидан яхшилик қилиш келмайдиган одамнинг ёмонлик қилишдан тийилиб туриши ҳам катта гап», деган экан...

Суҳбатимиз шу ерга етганда якунланди. Суратчи меҳмонимизнинг ижодий режаларига бирор бир қўшимча киритишга муваффақ бўлдимми-йўқми, аниқ айта олмайман. Аммо менинг тўйларимиз, наҳорги палов-ҳонтўйлар, пойтахт сайлгоҳлари, мустақиллик иморатлари ҳақидаги ҳикояларимни тинглар экан, ён дафтарига бир нималарни қайд қилиб қўйди. Хайрлашаётганимизда эса, кўзлари самимий порлаб, «Сиз билан яна учрашишни умид қиламан», деди.

• • •

Бугун ҳамма нарса ўзгариш либосида: Дунё ҳам, Инсон ҳам, Табиат ҳам. Шундай деймайну яна ўйланиб қоламан: ахир бу жараён ҳамиша мавжуд ва ҳамиша барқарор ҳақиқат-ку! Эҳтимол, атрофимизда ғайриоддий ҳеч нима содир бўлмаётгандир. Ўзгаришлар деяётганимиз инсонда ўзини, ўзлигини англаш ҳисси кучайиб бораётгани натижасидир.

Маркес «вақт ўтмайди, у айланади», дейди. Улуғ адиб ўзининг бир қарашда аҳчайин даҳрий кўринадиган бу ғоясини ҳаётнинг бевосита ўзига, унинг шафқатсиз реалликларига суяниб олға суради. Зеро, биз ҳаммамиз — еру осмон, Ойю Қуёш — бутун борлиқ бу мангу арзу самода тўхтовсиз айланамиз. Маркес, борди-ю, ўзбек тилини билганида, шубҳасизки, «Ёлғизликнинг юз йили» асарига бизнинг «Қазисан, қартасан, асл наслингга тортасан» деган мақолимизни эпиграф қилиб олган бўларди, деб фараз қилиш мумкин.

Маркес вақтнинг айланишини, бу дунёда ҳали ҳеч бир бекат мангу ҳувиллаб қолмаганлигини, баҳор ҳам, куз ҳам, қишнинг азоби жон изғиринлари ҳам инсон тақдири теграсида мангу айланишини аёвсиз тасвирлайди. Ва, дейдики, тушнинг адоғи тонг, шубҳанинг якуни ишонч. Бир обод бўлган жой яна обод бўлади. Улуғларга бир бор бешик бўлган бу она тупроқ ўз зиммасига бу муқаддас масъулиятни яна такрор-такрор олади.

Дунё айланади. Унинг бағрида Инсон тақдири ҳам бетўхтов айланишда бўлади. Бу шундоқ айланишки, бир вақтлар изингиз тушган тақдир сўқмоқларига яна дуч келасиз, йўқотган нарсаларингизни қайта топасиз, ҳаракат йўналишидан чалғиган бўлсангиз — тўғрилаб оласиз.

Уйғониш даврининг буюк файласуфларидан бири Никколо Макиавеллининг фикрича, тақдири азалга кўра инсон пешонасига нима нақшланган бўлса шуни кўради, аммо тақдир деганлари инсонга имкон ҳам беради: ҳаракатингни қил, ўзингни ўзинг қутқар, ўзингни ўзинг идрок эт.

Макиавелли тақдирни қирғоқларидан тошиб йўлида нима учраса беаёв ювиб кетадиган асов дарёга ўхшатади. Бундай офат олдида инсон боласининг қўлидан ҳеч нима келмайди. Аммо айни шу одамларга дарё тўлиб-тошмаган маҳаллари эҳтиёт чораларини кўриб, қирғоқларни мустаҳкамлашга ким монелик қилади? Тақдир ҳам шундай: у ҳаракатсизлик, бефарқлик мавжуд жойда ўз кучини кўрсатаверади...

Биз жуда узоқ йиллар бефарқлик ботқоғига ботиб келдик. Сохта шиорларга сажда қилиб, сохта тамойилларга сиғиниб яшадик. Шу экан-да, дедик. Муқаддас туйғуларимиз, қадриятларимиз кўз ўнгимизда аёвсиз топталаётганини кўриб турсак-да, «буёғи энди шунақа замон экан-да», дея ҳаракатсиз туравердик. Империя бизни ўз кучларимиз билан маҳв этди.

Дунё билан ишимиз бўлмади. Кимдир жон куйдириб «Ҳой, барака топгур, сен ахир кўрганнинг, билганнинг наслидансан, томиринг фалон-фалон улуғлару фалон-фалон алломаларга туташ. Нақшбанд — бобонг бўлади, Яссавий — улуғинг бўлади. Темур фахринг бўлади. Ўзингни англа, деса эътибор қилмадик.

Бугун энди...

Бугун энди замон ўзгарди.

Мамлакат ўзимизники. Олтин ортилган карвонлар ўзимизники.

Ютуғимиз, ғуруримиз, келажак истиқболимиз ўзимизники.

Юзлаб ўғил-қизларимиз дунё олийгоҳларида таълим олмоқдалар. Нью-Йорк академиясига миллатдошларимиздан ўнлаб киши аъзо бўлди. Гулистонлик оддий ўзбек деҳқони бугун Америкада қовун экиб юрибди. Маҳаллаларимиз оқсоқоллари Англияда хизмат сафарида бўлишди. Халқимиз вакиллари бу ерда бўлиб ўтган парламент сайловларида кузатувчилик қилдилар. Ҳофизларимиз дунё саҳналарида хониш қилишмоқда. Юртбошимиз Аллоҳдан эл-юртга рўшнолик сўрамоқда.

Дунё ўзгармоқда, аниқроғи, дунёнинг бизга муносабати ўзгармоқда. У ўз бағрини кенг очиб бизни жаҳоний кенгликларга, катта нуфуз ва мартаба довонларига чорламоқда. Шунга асос борлигидан, шундай қилиш пайти келганлигидан ҳам шундай қилмоқда.

Бугунги Ўзбекистон!

У қаддини ростлаётган навқирон паҳлавонга ўхшайди. Андижон машиналари, Тошкент самолётлари — бу ҳали бошланиши. Умид уруғлари энди-энди амал олмоқда. Буюк Ипак йўлларида, Ўзбекистон кенгликларида тинчлик, ҳамкорлик карвонлари ҳали яна қўнғироқ чалади.

Бизга ҳали келишади.

Жуда кўплаб келишади.

Биз уларга Ўзбекистонни, миллат қалбини кўрсата билайлик. Эзгу ниятларимиздан ҳикоялар сўйлайлик. Шунча йиллар бир чеккада кузатувчи бўлиб турганимиз етар. Ким келса, нима деса — дегани етар!

Энди эса жон куйдирайлик. Ҳаракат қилайлик. Зеро, юртбошимиз айтганларидек, «Фарзандларимиз, келажак авлодлар биздан шу ўлкани, шу муқаддас заминни яна ҳам бой, кучли ва қудратли ҳолатда қабул қилиб олишлари учун... лозим бўлган ҳамма ишни қилиш — бизнинг фуқаролик бурчимиздир».

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Истиқлол ва иқтисод

МАНФААТНИ ЭЛ КЎРСИН

Бир пайтлар Марғилоннинг атласи машҳур эди. Атласимиз, қоракўлимиз жаҳон бозорида харидоргир дея мақтанардигу, жаҳон аҳли ундан нима тикиб кийишини унчалик тасаввур этмасдик. Ўзимиз эса, суғориладиган майдонларимизнинг асосий қисмини эгаллаб ётган пахтадан қилинган уст-бошларни хориждан олиб киярдик. Чунки ўшанда ўзбек ўз пахтасини сув текинга сотишга мажбур, ундан ип йигириб, мато тўқиб, кийим-бош тикиш раво кўрилмасди.

Қоракўлимиздан жаҳон бойваччалари камалакдек товланувчи пўстин, шўро армиясининг генераллари эса, серҳашам «кубанка» дейсизми — тикиб кийишаверар, бозорларда сотишаверар, бизга эса ундан оддий телпак тиктириб кийиш ҳам тақиқлаб қўйилган эди. Чунки пахта каби қоракўл ҳам давлат монополияси эди.

Биргина атлас қиз-жувонларимиз эгнида ял-ял ёниб турарди ва шунга ҳам шукур дердик. Ўзбек енгил саноатининг шўролар ҳукмронлиги давридаги манзараси мана шундай эди. Мустақиллигимизнинг ўтган олти йили мобайнида бу манзара буткул ўзгарди.

«ҚАШТЕКС»ГА САЁҲАТ

Ўз пахтамиз — хомашёмиздан тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи корхоналар мустақиллик йилларидагина бирин-кетин ишга туша бошлади. Уларнинг сафидан ўрин олган «Қаштекс» корхонаси ўтган йилнинг 10 декабрида ишга тушди. Қурилиш ҳам қисқа муддатларда олиб борилди. Бунгача мамлакат енгил саноатининг мустақиллик йилларида ишга тушган «Катекс», «Язекс», «Элтекс» сингари шу хилдаги корхоналаригина бор эди. Биз уларнинг иш кўламлари ва жараёнларига қарабгина Қарши шаҳрида қурила бошланган улкан корхонанинг келажагини тасаввур этгандик.

Тасаввурда гап кўп. Аниқ тасаввур этилган ишгина нақд жараёнга айланади. Тўрт йилча бурун Покистоннинг бир машҳур фирмаси раҳбарияти таклифи билан таниқли адибларимиз Ўткир Ҳошимов, Дадахон Нурий, Иброҳим Ғафуров ва Аҳмаджон Мелибоевлар Қарочи шаҳрида бўлиб қайтишди. Ўз таассуротларини газетамизда мароқ билан ёзиб ҳам чиқишди. Ўшанда эшитган ва ўқиганларим ичида ҳавас уйғотган ва хуш таассурот қолдиргани — ўша фирманинг пахтани бир неча босқичли ишлов жараёнларидан ўтказиб, тола олиб, ундан ип-калава йигириб, мато тўқиб, тайёр кийим-бошга айлантириб берувчи улкан корхонаси эди.

Бугун ўзимизнинг она-юртимизда қад ростлаган мана шундай, балки ундан-да замонавийроқ саноат мажмуини кўриб турибмиз. Пахтазорлар билан улкан корхонани бир чақиримгина масофа ажратиб турибди. Бир вақтлар саҳардан шомгача пахта жўякларидан бош кўтармай, минг эгилиб пахта етиштирадиган юртимизнинг она қизлари бугун улкан корхонада атир-упа ҳиди уфуриб турган бир хил бичимдаги чиройли иш кийимларини кийиб, замонавий дастгоҳлар ишини компютерлар орқали кузатиб ва бошқариб туришибди. Уларнинг сони мингга яқин. Бу қизлар ўзларининг пахтакор тенгдошлари етиштирган хомашёни шу жойнинг ўзида чигитидан ажратиб, толасидан ип йигиришмоқда. Ундан мато тўқиб, бежирим, айни пайтда жаҳон андозаларига мос юқори сифатли кийим-кечаклар тикишмоқда. Бу бозори чаққон маҳсулотлар билан ўз юртимизнигина эмас, яқин хориж бозорларини ҳам сероб этишмоқда. «Қаштекс» маҳсулотларини сотиб олишга иштиёқманд фирмалару тужжорларнинг кети узилмаяпти.

Биз корхонада бўлган куни унинг бош раҳбари Хўжам Қодиров Тошкентга зарур иш билан кетган экан. Бош муҳандис Иброҳим Эшқобулов ҳамроҳлигида улкан корхона фабрикаларини айланиб чиқдик. Унинг майдони 15 гектарни эгаллаган. Бинолар оралиғидаги одатда гул, дов-дарахтлар экиб қўйиладиган яшил зона ўрнида тўлқинланиб ётган буғдой бошоқлари ўроққа келиб қолган, унинг гавҳар доналари кўнглингизга ажиб кайфият бағишлайди. Бизнинг таажжубимиз, ундан ҳам кўра ишхона ҳовлисига ҳам ғалла экса бўларкан-да, дея суюниб назар ташлашимизга жавобан, Иброҳимжон шундай деди:

— Корхона ишга тушишига қадар ҳовлидаги оралиқ ерларга ҳеч нарса экиб улгурилмаган эди. Кимдир ҳамма ёқ бир пастда кўм-кўк майсаларга бурканиб турсин десанглар ҳовлидаги ерларга арпа-буғдой экинглар, деб маслаҳат берди. Тўғри қилган эканмиз, корхона ишга тушган куни келишган меҳмонлар атрофнинг баҳорий майсаларга бурканганини кўриб қувонишди, завқланишди. Унданам зўри — мана кўриб турибсиз: ер бўш ётмади, ҳосил мўл бўлди.

Бугун одамлар томорқада ҳам буғдой етиштиряпти. «Қаштекс» ҳовлисидаги ғалла эса, фақат манзара учун хизмат қилиб қолмайди. Мингга яқин корхона меҳнатчисининг ош-овқатига ярайди. Мисқоллардан тонналаб ҳосил бўлганидек, имкон бор жойда ҳар ким ўз дастурхонини кўтарадиган ғаллани ўзи етиштирса, тўкинчилик бошланади. Биз буни энди-энди англаб етаётирмиз. Ўз юртимизга ўзимиз эгалик қилиб, ўз хўжалигимизни ўзимиз бошқара бошлагач, кўп нарсаларнинг асл моҳиятини англадик. Нонимизни ким туя қилиб келгану, ҳақиқий дўстимиз кимлигини ҳам тушуниб етдик. Оддий деҳқон таъбири билан айтганда юртбошимиз одамларнинг кўзини очди. Минбарларда, ойнаи жаҳонда куюниб, ёниб, баъзан койиниб сўзласа-да, ўзимизни ўзимизга танитди, фойда билан зиённинг фаҳмига етишга ўргатди.

Гап мустақилликнинг қутлуғ қадамлари ҳақида борар экан, «Қаштекс» ҳам ана шу қадамларнинг бири эканлигини айтишимиз зарур. Бу ерда пахтани қайта ишлаш заводи, ип-йигирув, ип-бўёқ, трикотаж, тўқув, пардозлаш ва тикув фабрикалари бир улкан мажмуини ташкил этади. Дастлаб унинг толани навларга саралаш тармоғи билан танишдик. Тойланган пахта толаси корхонанинг ўз пахта заводидан тўғри ип-йигирув фабрикасига келиб тушмоқда. Европа корхоналарида ишлаб чиқарилган замонавий ускуналар бу ерда компютерлар орқали бошқарилади. Италия ва Швейцариядаги «Ферраро», «Риетер», «Савио», «Сумер» фирмаларининг илғор технологиялари асосида ишловчи бу дастгоҳлар толани бир зумда зарур шаклдаги турфа хил ипларга айлантириб, уни калава ҳолида тўқув цехига ўтказиб бермоқда. Трикотаж фабрикасида Италиянинг «Оризио» фирмасининг кийим-бош тайёрлайдиган дастгоҳлари ўрнатилган. Тўқимачилик фабрикасидаги кўйлакбоп материал — поплин ишлаб чиқарилмоқда.

Бир-биридан ораста, кўркам, замонавий ип-йигирув, мато тўқув, оҳорлаш ва тикув фабрикаларидаги иш жараёнлари билан танишар эканмиз, ўзимизни худди XXI асрга ўтиб қолгандек ҳис этдик. Фабрикаларнинг улкан цехларида ишчилар кўп эмас, ҳаммаёқ техника, дастгоҳлар, компютер қурилмаларидан иборат. Ҳаммаси ҳаракатда. Шовқинни сезмайсиз. Ундан ҳам муҳими чанг ва ғубор, димоққа уриладиган ёқимсиз ҳид йўқ. Чангютгич мосламалар ҳаводаги ҳар қанақа ортиқча ғуборни сўриб, уни тозалаб турибди. Деворлар, ускуна ва жиҳозлар, сопол кошинлар қопланган оқ ости ҳаммаёқ чиннидек тоза. Мана техниканинг қудрати, илғор технологияларнинг шарофати. Корхонада иш уч бўғинда — кечаю кундуз узлуксиз ташкил этилган. Саккиз соат ишлаб, қизлар уйига кетаверади. Олаётган маошлари эса ҳозирнинг ўзида 2 минг сўмдан юқори.

Техниканинг тилини билиб, ақлни ишлата билинса, чинакам мўъжизалар яратиш мумкинлигига яна бир ишонч ҳосил қилдим. Бош муҳандис иш жараёнлари билан таништирар экан, иқтисодий кўрсаткичларга доир саволларимга аниқ ва пухта жавоб берарди. Унинг ҳозиржавоблиги, корхона ишининг миридан сиригача пухта билиши, вилоят ва мамлакат енгил саноатидаги тараққиёт йўналишларини теран таҳлил эта олиши одамни қувонтиради.

— Бир килограмм пахтамизни жаҳон бозорида хомашё сифатида сотсак бор-йўғи 1,5-2 доллар атрофида даромад оламиз, — дейди у. — Биз эса корхонамизда ана шу бир килограмм пахта толасининг ўзидан 5 жуфт кийим-бош ишлаб чиқарамиз. Унинг сотувдаги ўртача баҳоси дейлик — 800-850 сўм. Бугун ўзбек сўмининг 1 АҚШ долларга нисбатан қиймати 61 сўм бўлса, энди ўзингиз ҳисоблаб хулоса чиқараверинг. Ўртача хомчўт қилганимизда ҳам 1 килограмм толани жаҳон бозорида сотишдан кўра ўз корхонамизда тайёр маҳсулотга айлантириш 8-9 баробар кўп фойда беради.

Юртбошимизнинг мамлакат иқтисодиётини кўтариш йўлидаги саъй-ҳаракатлари мазмун-моҳияти биргина шу мисолнинг ўзида ҳам яққол кўриниб турибди. Бош муҳандис билан ҳисоб-китобу таҳлилларни янада аниқлаштирамиз.

— Корхона йилига қанча хомашёни тайёр маҳсулотга айлантира олади? — деб сўрайман ундан.

— Ҳозирги пайтдаги дастлабки имкониятлари билан йилига 1,2 минг тонна пахта толасини тайёр маҳсулотга айлантириш қувватига эга. Энди рақамларни қиёслаймиз. Қашқадарё вилояти бир йилда ўртача 145 минг тонна пахта толаси етиштиради. Агар биз пахтамизнинг асосий қисми хомашё сифатида сотиляпти, деб тасаввур қилсак ва ҳар килограмм пахта толасидан ҳозиргидек 1,5-2 доллар атрофида эмас, толани тайёр маҳсулотга айлантириб, ўртача 14-15 доллар фойда кўрайлик, десак бизга бир вилоятнинг ўзида «Қаштекс»нинг ҳозирги имкониятининг даражасидаги неча ўнлаб корхона зарур бўлур эди. «Қаштекс» тўла қувват билан ишлай бошлагач, унинг ишлаб чиқариш имкониятлари ҳозиргига қарагандa 7-8 баробарга ошади.

Мана шу ҳисоб-китобларнинг ўзи ҳам мамлакатимизнинг енгил саноат тармоғида олиб борилаётган давлат сиёсатининг моҳиятини кундай равшан кўрсатиб турибди. Ҳозир деярли ҳар бир вилоятимизда «Қаштекс» сингари муҳташам енгил саноат корхоналари ишламоқда, янгилари қурилмоқда. Тўйтепада «Кобултекстайл» корхонаси яқинда ишга тушган эди. Фарғона водийсида пахта хомашёсидан сифатли ип калавалари йигириб, жаҳон бозорига чиқарадиган янги қўшма корхона қурилиши ниҳоясига етди.

Булар Ўзбекистон иқтисодиётининг ойдин йўлга чиққанини кўрсатади. Энди ўзбек пахтаси аввал ўз халқимизнинг белини бақувват қилади. Жаҳон биздан хомашёни эмас, ундан ишлаб чиқарилган тайёр маҳсулотларни харид қилади.

Пахтамизнинг заҳмати ҳам, манфаати ҳам ўзимизга буюрадиган кунларга етдик. Мустақиллик нима эканлигини бобо-деҳқонимиз шу мисолнинг ўзидан ҳам англаб етиши мумкин. Деҳқон рўй берган бу ўзгаришларнинг моҳиятини ҳисоб-китоблар орқалигина эмас, ўз рўзғори, дастурхони мисолида аён кўрадиган вақтлар ҳам узоқ эмас.

Бош муҳандис билан яна корхона фаолиятига доир маълумотларни таҳлил қила бошлаймиз. «Қаштекс» очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти вилоятдаги 121 хўжаликнинг давлат режасидан ташқари етиштирадиган пахта толаси ҳисобидан фаолият олиб боради. Бошқача айтганда корхона шунча хўжаликнинг режадан ташқари етиштирган пахта толаси ҳисобидан қурилди ва ишга туширилди. Энди «Қаштекс» оладиган даромадлардан хўжаликлар ҳам фойда олишга ҳақли. Улар шу йилдан бошлаб ўз улушларига қараб корхона даромадларидан фойда ола бошлайди. Корхона оёққа тургач, хўжаликлар оладиган фойданинг салмоғи ҳам ошиб боради.

Келгусида корхона тўлиқ қувватга эришгач, унда 1,8-2 минг нафар киши меҳнат қилади. Йилига 25 минг тонна пахта хомашёси қайта ишланиб, ундан 9 минг тонна тола олинади. Ип йигирув фабрикасида 920 тонна калава ип, трикотаж фабрикасида эса 480 тонна трикотаж матоси ишлаб чиқарилади. Тўқув фабрикасида 4,1 миллион метр газлама тўқилади, шунча мато оҳорланади ва бўялади. Улардан 7,5 миллион дона трикотаж кийимлар ва эркаклар кўйлаги ишлаб чиқарилади.

Корхонани ана шундай қувватларга эга йирик комплекс сифатида барпо этиш учун 135 миллион сўм миқдорида кредит сарфланди. Корхона инсон манфаатлари учун ишлай бошлагани бугуннинг ўзидаёқ аён кўриниб турибди. Ишчи-хизматчиларга бепул овқат берилмоқда, текин тиббий хизмат кўрсатилмоқда. Келгусида корхонанинг ўз турар жой бинолари, мактаб, ётоқхона, болалар боғчалари, бозор, спорт ва маиший хизмат иншоотлари бўлади. Шунда бу ноёб корхонани пахта толаси билан таъмин этиб турувчи хўжаликлар оладиган даромад миқдори ҳам ошади. Деҳқоннинг ҳам, унинг толасини ҳам жаҳон стандартларига мувофиқ кийим-бошларга айлантирувчи ишчи-хизматчининг ҳам кўрадиган манфаати ошади. Пировард мақсад шу.

ДАРОМАД ВА БУРОМАД

Ишга тушган корхона ўз афзаллигини аллақачон намоён этди. Унинг маҳсулотларини ҳатто чет эл фирмалари ҳам сотиб ола бошлади.

Корхона турли фирмаларга ўзаро шартномалар асосида пул ўтказиш йўли билан сотаётган маҳсулотлар салкам 2 баравар қиммат нархда Тошкент отчопари ва Ургут бозорларида улгуржи ҳолда сотиляпти.

Бундан шундай савол келиб чиқади: ўзимизда чиқаётган бежирим ва сифатли маҳсулотни нега ўз халқимиз салкам 2 баравар қиммат нархда харид қиляпти? Корхона маҳсулотларини пул ўтказиш йўли билан харид қилаётган фирмалар нега бу маҳсулотларни ўзимизнинг минглаб савдо дўконларимиз орқали эмас, орадаги турли воситачилар орқали сотаяпти? Хитойнинг усти ялтироқ, ичи қалтироқ сифатсиз маҳсулотлари Олмаота бозорлари орқали бизнинг бозорларимизга кириб келаётгани, бу ўринда асосий даромад Олмаота бозорларида қолиб кетаётгани каби ўзимиз чиқараётган маҳсулотлардан ўз халқимиз биз кутган даражада манфаат кўраётгани йўқ. Асосий даромад бозорлардаги олибсотарлар қўлида қолиб кетяпти. Наҳотки, бозор иқтисоди шароитида савдо-сотиқнинг бундан афзал механизми бўлмаса. Олмаотадан Хитойнинг бозоргир молларини олиб келиш учун олиб-сотарларимиз қозоқ тангасининг қадрини бир неча баробар ошириб юборганлари каби, «Қаштекс» сингари корхоналаримиз маҳсулотларидан ҳам оддий харидор эмас, олибсотар кўп манфаат кўраётганининг сабаби нимада?

Бу энди савдо монополиясига қарши курашадиган идоралар, иқтисодчилар ечадиган масала. Наҳотки, орадаги воситачи фақат сотиб бергани учун маҳсулотнинг таннархидан ҳам ошириб баҳо белгилаши соғлом мантиққа тўғри келса. Ахир, бу соҳада ҳеч ким ўз монополиясини ўрнатиб қўйгани йўқ-ку. Демак, бу ўринда муаммо бор. Бўлганда ҳам катта муаммо. Биз шунга эришмоғимиз керакки, корхоналар чиқараётган маҳсулот унинг асл харидорига бир неча бор қўлдан-қўлга ўтмасдан, тўғридан-тўғри етиб борсин. Шунда сифатли маҳсулот ишлаб чиқарган корхонанинг асосий даромади ҳам унинг ўз қўлида қолади, ҳам ҳақиқий харидор манфаат кўради. Шунга эришилсагина, орадаги воситачилар фақат олиб сотарлик билан кун кўришни эмас, бирор неъмат, бирор маҳсулот ишлаб чиқариб кун кўришни одат қиларди. Ҳозирча шундай бўлмаётган экан, демак бу борадаги қайсидир механизм панд бераяпти, унинг қайсидир қисмида муаммо бор. Уни ечиш керак. Ечиш учун изланиш керак. Иқтисодиётни соғломлаштириш йўли шу.

Мурод АБДУЛЛАЕВ

ФУРҚАТНИНГ НОМАЪЛУМ МУНОЖОТ-МУСАДДАСИ

ва уни топган олим ҳақида бир-икки сўз

ТАДҚИҚОТ АХБОРОТ

Машҳур шоиримиз Зокиржон Фурқатнинг адабий мероси ва унинг асосини ташкил этувчи гўзал лирик мероси алоҳида бир яхлит куллиёт сифатида сақланиб қолмагани илм аҳлига яхши маълум. Шунинг учун ҳам шоир асарларини излаш, топиш, ўрганиш ишлари давом этмоқда.

Яқинда қўқонлик таниқли адабиётшунос, бугунги ўзбек адабий манбашунослиги ва матншунослигининг заҳматкаш намояндаларидан бири Аҳмаджон ака Мадаминов ўзаро суҳбатимиз чоғида Зокиржон Фурқатнинг ҳозиргача илм аҳлига номаълум бўлган муножоти мусаддасини кўрсатиб қолдилар. Қизиқиш билан тезда ўқиб чиқдим. Дарҳақиқат, 18 банд — 108 мисрадан иборат бўлган бу шеър машҳур шоиримизнинг бизга маълум чоп этилган китобларида учрамаган эди. Мен топилманинг манбаи билан қизиқдим. Маълум бўлишича, 1308 ҳижрий — 1890-91 милодий йилда кўчирилган бир қўлёзма китоб охирида бир неча шоирларнинг шеърлари қаторида мазкур мусаддас ҳам бор экан. Ҳозир бу қўлёзма Ғафур Ғулом номидаги Фарғона вилоят Адабиёт музейи хазинасида 7050-рақам остида сақланмоқда. Қўқон ипак қоғозига кўчирилган бу китобнинг 244-Б ва 245-А саҳифаларида Фурқатнинг юқорида эслатилган шеъри берилган.

Мусаддас-муножот Фурқат ижодининг илк даврига оид бўлиб, тахминан 1879-йилларда ёзилган. Шоир таржимаи ҳолидан маълумки, у бу йилларда Янги Марғилон (ҳозирги Фарғона) шаҳрида яшаган ва савдогар тоғаси ёнида, чит растасида савдо иши билан шуғулланган. Мусаддасдаги Россия истилоси ҳақидаги ишораларга кўра, шеър Фарғона водийсини рус қўшинлари босиб олганидан сўнг — бу фожеали воқеадан уч йил кейин ёзилган. Бу ҳақда шеърда шундай мисра ҳам бор: «Уч йил бўлурки, қолмиш накбатга аҳли бозор...» Бундан кўринадики, шеърнинг ёзилган йили аниқ. Шеър ёзилган пайтда, ҳақиқатан ҳам, аҳли расталар қийин аҳволда қолган эдилар: Россия Туркистонни босиб олгандан кейин унинг бозорларини ҳам қўлга киритишга интилиб, ўз маҳсулотлари билан ўлка бозорларини тўлдира бошлаган эди. Илғор технология асосида яратилган маҳсулотлар, жумладан , тўқима матолар— чит, сатин ва бошқалар Туркистон ҳунармандлари яратган матоларнинг бозорини касод қилиб, маҳаллий савдогарлар аҳволини оғирлаштираётган эди. Шунинг учун ҳам бу воқеа-ҳодисаларни ўз кўзи билан кўрган, чит растаси аҳволини яхши билган Зокиржон Оллоҳга муножот қилиб, уларнинг ишига кушойиш беришни Яратгандан сўрайди. Айни пайтда шоир бу кунларнинг мусулмон халқи бошига тушиши сабабларини ҳам ахтаради. Унинг фикрича, замондошлари орасида жаҳолат, бидъат авж олиб, ҳаё ва ибо йўқолиб, гуноҳ ишлар кўпайганидан сўнг ўлкада «куффор аҳли» ҳукмрон бўлиб қолган. Энди ёлғиз нажот Аллоҳдан, деб ҳисоблайди шоир. Муножот-мусаддас бадиий жиҳатдан ҳам юқори савияда ёзилган. Бизнингча, мазкур шеър шоирнинг илк ижодидан бизга маълум бўлган шеърлар ичида ҳажм жиҳатидан энг катта асардир.

Энди шеърни топган Аҳмаджон ака Мадаминов ҳақида ҳам бир-икки оғиз сўз айтишга бурчлимиз. Чунки ўзбек адабиётининг фидойи тадқиқотчиларидан бўлган бу муҳтарам зот яқинда 70 ёшга тўлдилар. Шоир ва фозиллар шаҳри Ҳўқанди Латифда туғилиб вояга етган Аҳмаджон ака жуда ёш чоғларидан адабиётга ҳавасманд бўлиб ўсди. Шунинг учун ҳам у ўзининг бутун онгли ҳаётини адабиёт илмига бағишлади. 1947-1961 йилларда Қўқон шаҳри ва Учкўприк тумани мактабларида ёшларга она тили ва адабиётдан сабоқ берди. 1961 йилдан бошлаб эса Ғафур Ғулом номидаги Фарғона вилоят Адабиёт музейида хизмат қилди. Аҳмаджон ака музейга ишга келганида у эндигина қаддини ростлаётган эди. Музейни элимизга юзлаб сўз санъаткорларини берган Қўқон номига яраша қилиш керак эди. Минглаб қўлёзма ва тошбосма асарларни, ёзувчи ва шоирлар архивларини топиш, ўрганиш, музей хазинасига олиш А. Мадаминов ва бу ерда у билан турли йилларда бирга ишлаган адабиётимизнинг камтар заҳматкашлари — С. Йўлдошев, С. Сотволдиев, И. Бекмуродов, У. Неъматов, Ҳ. Отажонов, А. Турдиалиев ва бошқалар зиммасига тушди. Улар бу ишни шараф билан бажардилар ва бажариб келмоқдалар. Натижада Қўқондаги Адабиёт музейи республикамизда пойтахтимиздаги Алишер Навоий номидаги Адабиёт музейидан кейинги ўринда турувчи йирик адабий-илмий марказга айланди. Унинг хазинасида сақланаётган адабий манбалардан республикамиз, ҳатто, МДҲ мамлакатларидаги олимлар кенг фойдаланмоқдалар. Алишер Навоий, Лутфий, Машраб, Узлат, Гулханий, Муқимий, Фурқат, Завқий, Муҳйи, Муҳсиний, Писандий, Рожий Ҳўқандий, Мирзо Ҳўқандий, Маҳмуд Ҳаким Яйфоний, Чархий ва бошқа ўнлаб ижодкорларнинг ноёб асарларининг қўлёзма, ҳаттоки, дастхат нусхаларини топишга муваффақ бўлган Аҳмаджон ака музей хазинасини бойитишга улкан ҳисса қўшди. У бу билан ягона нусхада бўлган кўп асарларнинг боқий умр топишига сабаб бўлди. Ўз топилмалари ҳақида илм аҳлини ўз вақтида хабардор қилиб турган Аҳмаджон аканинг бу соҳадаги ишлари ҳам салмоқли, ҳозиргача у турли матбуот нашрларида — газета ва журналлар саҳифаларида 200 дан ортиқ мақола эълон қилди. Айни пайтда бир неча йирик тадқиқотларни ҳам амалга оширди. Жумладан, у XIX аср боши Қўқон адабий муҳитида ўзига хос из қолдирган, адабиётимиз хазинасини гўзал девонлари ва достонлари билан бойитган Узлат лирикаси ҳақида номзодлик диссертацияси ёзди ва уни 1972 йилда муваффақиятли ёқлади.

Олим 1992 йилдан буён ЎзРФА Ҳ. Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институтининг Қўқон бўлимида катта илмий ходим сифатида фаолият кўрсатиб келмоқда. У қисқа вақт ичида Ҳазинийнинг «Тасаддуқ, ё Расулуллоҳ», Мирзо Ҳўқандийнинг «Йигирма ҳикмат», қўқонлик шоир Мидҳатнинг «Орзу» китобларини нашрга тайёрлаб, чоп эттирди. Айни кунларда олим томонидан нашрга тайёрланиб, нашриётларга топширилган Ҳувайдонинг мукаммал девони, Муқимий, Фурқат, Завқийнинг ҳозирги китобларга кирмаган шеърларидан тузилган баёз чоп этилиш арафасида турибди.

Рустам ТОЖИБОЕВ

Зокиржон ФУРҚАТ

МУНОЖОТ-МУСАДДАС

Ё раб, кушойише бер бу кори басталарга,
Рў берди наҳсиятлар кўп аҳли расталарга,
Мақсад гули очилмай, юз қўйди дасталарга,
Ғам шохига чу булбул доим нишасталарга,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Аввал заифалардин шарму ҳаё йўқолди,
Сўнгра ўғул атодин қилмоқ ибо йўқолди,
Ҳам ағниё элидин жуду сахо йўқолди,
Бир-бирга ошнодин меҳру вафо йўқолди,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Афъолимизга боқсак, охир замон бўлубдур,
Аҳволи халқ кундин кунга ямон бўлубдур,
Ҳеч ким ишида йўқ суд, кони зиён бўлубдур,
Охир замон нишони беҳад аён бўлубдур,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Тобора барҳам ўлди фақр аҳлидин қаноат,
На шайхда риёзат, на сўфида ибодат,
Бўлдук бу феълимиздин шармандайи қиёмат,
Гумроҳларға йўлни қилғил ўзунг иноят,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Уч йил бўлурки, қолмиш накбатга аҳли бозор,
Кўрмас тижоратидин кўп нафъ хайли тужжор,
Аҳли ҳунарда ҳам йўқ чандоне равнақи кор,
Йўқтур ўзунгдин ўзга бир меҳрибону ғамхор,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Доно ҳама залилу нодон азиз бўлди,
Топти ривожу равнақ ким бетамиз бўлди,
Мардони вақт алҳол хунсою ҳез бўлди,
Олимга айлагувчи жоҳил ситез бўлди,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Ҳасратки, кетти элнинг тобора феълу хўйи,
Йўқ ҳеч бу сабабдин бир ерга обрўйи,
Бўлди басе шикоят ҳар ерда гуфтугўйи,
Бидъат иши ҳамиша онларнинг жустужўйи,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Куффор аҳли ичра ҳайрон ўлуб қолибмиз,
На ҳукм қилса, дарҳол буйруғини олибмиз,
Ўз бошимизға мундоғ ранжу бало солибмиз,
То эмдиликда олиғ-солиғ бериб толибмиз,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Зулматнинг гирдбоди тегди, қуюнда қолдук,
Тўфони ҳайрат, эйки, ғарқи жунунда қолдук,
Ғафлат ила ўтуб умр, қулгу, ўюнда қолдук,
Куффор банди ичра сонсиз тугунда қолдук,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Қозию муфти, аълам доим ҳазину маъюс,
Дин посини тутай деб зиндони ғамда маҳбус,
Бечоралар на қилсун, бўлса сиёсати Рус,
Қўймайди бир тарафдин халқ ичра нангу номус,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Афсус, яхшиларнинг йўқ қадру эътибори,
Бўлса ямон кимики, болодур иқтидори,
Бўлди фасоду фитна шул асрларда жорий,
Лутф этки, қулларингнинг бўлсин салоҳ кори,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Ҳар қайда сарфаёғлар қозишинос бўлди,
Барпо қилурға фитна бекаму кост бўлди,
Эл ичра қадр топти, ким хушлибос бўлди,
Зоти бек ўтмагонлар соҳибасос бўлди,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Ўз халқимиз фиоли кўп бўлди сувраторо,
«Дин аҳлиман», деб айлар куффор ила мадоро,
Пинҳоний маъсиятлар тобора ошкоро,
Исёна тўлди мундин то сарҳади Бухоро,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Дунёйи дунни ҳарчанд беэътибор кўрдук,
«Фақр аҳлимиз», демакни оламда ор кўрдук,
Нафс илгида ҳамиша ўзни дучор кўрдук,
Шаръи набийға боқтук, кўп хору зор кўрдук,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Биз — бандайи умидвор, сандин нажотимиз бор,
«Борий», «Раҳим» отингдин хатти баротимиз бор,
Ҳарчанд маъсиятдин санго уётимиз бор,
Ул шоҳи анбиёға умматлиғ отимиз бор,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Маъюсу зору ғамгин, афтодаларни ҳаққи,
Хотирҳазину ранжур, ғамбодаларни ҳаққи,
Бир умр орзудин озодаларни ҳаққи,
Уқбо ишига бўлгон омодаларни ҳаққи,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Йўқ сандин ўзга, ё раб, дармондалар паноҳи,
Дунёю охиратда сансан умидгоҳи,
Ғафлатда умр ўтмиш, минг ҳайф, солу моҳи,
Лутфинг елиға кўҳи журм уйла парри коҳи,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга.

Биз Одам ўғли бўлсак, инсон иши хатодур,
Ҳар шайъ аслисиға рожиъ бўлуб кетодур,
Лутфу карамни сандин банда умид этодур,
Фурқат қулинг — гунаҳкор, сан соҳиби атодур,
Раҳм айлағил, Худоё, бечора, хасталарга,
Ранжуру зору маҳзун, кўнгли шикасталарга .

Нашрга тайёрловчи: Аҳмаджон МАДАМИНОВ,
филология фанлари номзоди.

ЛУҒАТ

Кушойише — бир очилиш; **кори баста** — иши боғланган одам; **нишаста** — ўтирган; **ранжур** — эзилган, касал, сиқилган; **жуд** — инъом, совға; **афъол** — феъллар; **суд** — фойда; **гумроҳ** — йўлдан адашган; **накбат** — толесизлик, бадбахтлик, фалокат; **хайли тужжор** — савдогарлар тўпи; **залил** — хор, тубан; **гуфтугўй** — сўзлашиш — суҳбатлашиш; **жустужўй** — қидириш, ахтариш, излаш; **куффор** — қофирлар; **гирдбод** — қуюн; **пос** — риоя, эътибор, қўриқлаш, сақлаш; **нанг** — ор, уят; **боло** — баланд; **салоҳ** — яхшилик, ободлик, осойишталик; **соҳибасос** — асословчи. Бу ерда: бошлиқ, раҳбар маъносида: **маъсият** — гуноҳ; **исён** — итоатсизлик. Бу ерда: гуноҳкорлик; **дун** — паст, пасткаш; **дармонда** — ҳайрон, қийин аҳволда қолган; **журм** — гуноҳ; **кўҳ** — тоғ; **парри коҳ** — сомон парчаси; **рожиъ** — қайтувчи; **бекаму кост** — камчиликсиз, нуқсонсиз; **шоҳи анбиё** — пайғамбарлар шоҳи, яъни Муҳаммад алайҳиссалом; **хатти барот** — озодлик хати; **афтода** — заиф; **омода** — тайёрланган; **уқбо** — нариги дунё.

Луғатни тузувчи: Рустам ТОЖИБОЕВ

ОЛЛОЁР

АФЛОТУН СЕВГИСИ

...ер остида дўстларим кўпроқ.
Абдулла ОРИПОВ

Равшан, дўстим! Мен яна Тошкентдаман. Адабий муҳитдан беш йилча олисда юрдим. Аммо бу беш йил сену мен билган муҳитга у қадар янгилик киритмабди. Бу беш йилнинг уч йилида сен билан тез-тез учрашиб, адабиёт ҳақида баҳслар қилиб турардик. Мана яқин икки йилдирки, сен йўқсан. Бахтсиз ҳодиса сабабли хайр-хўшлаша ҳам олмадик.

Тошкентга келгач, кўнгил чанқоғини қондириш учун китоб дўконларини кездим. Сену мендек шоирларнинг маънавий отаси бўлмиш Абдулла Ориповнинг сайланмасини сотиб олдим. Кейин ўнлаб шапалоқдек китобчаларга навбат келди.

Энг қувончлиси, уларнинг бештасига сен тириклик чоғингда муҳаррирлик қилган экансан. Мен ана шу тўпламларни биринчи галда ўқиб чиқдим. Зеро, сенинг номинг уларга ишонч ёрлиғи каби хизмат қиларди.

Биламан, улардаги шеърлар сен учун янгилик бўлмаган. Аммо улар китоб шаклига кириб, шеър мухлисларининг қўлига етиб борганлигидан балки бехабардирсан. Чунки уларни босмахонага топширгач, сен «Камалак» нашриёти билан ҳисоб-китоблашиб, эркин ижодга тижоратни омухта қилиш учун равона бўлдинг. Сал ўтмай бу дунё ташвишларига ҳам қўл силтаб кетдинг.

Мана, **Ғулом Мирзонинг «Яхшиям сиз борсиз»** тўплами. Дарвоқе, бу китобчалар сочилиб ётган стол четида Абдулла аканинг «Сайланма»си. Уста ва шогирдлар, балоғат ва ғўрликлар, аср ва лаҳзалар...

Шу дамда ёш Абдулла Ориповнинг «Ҳаддим борми Сизга...» деб бошланувчи шеъридаги: «Сизга фақатгина лозим сиғинмоқ» сатри ва ҳожи Абдулла Орифнинг «Бандага сиғинма...» деб бошланувчи ҳикматнинг сўнгги сатри бўлмиш: «Азизроқ дўст йўқдир Ўзидан ортиқ» эътирофи орасида умр деган узундан-узун «ёлғизоёқ йўл» ётганлигини кўнглимдан ўтказдим.

Ғулом «Яхшиям сиз борсиз...» деб китобига қўйган бу ном азбаройи реклама учун эмаслигига тўпламдаги шеърлар бемалол кафиллик беради.

Инсон ботини, кўнгил олами моддийроқ, унда ташқарида топилмайдиган ашёлар бор, дейди шоир.

Исёнлар етилар ичимда,
Туғёнлар кутилар ичимда.
Достонлар битилар ичимда,
Ташқарида ҳеч бир нарса йўқ.

...Ҳисларни лимудай узмасам,
Сўзларни инжудай тизмасам,
Юракнинг деворин бузмасам
Ташқарида ҳеч бир нарса йўқ.

Юрак деворини бузиб, «ҳеч нарсаси йўқ ташқарига» шоиримиз нималар бермоқчи? Шоирнинг топгани — шеър, холос. Шунинг учун ҳам у ўзини «ташқари»га бегоналигини ҳис этаверади.

Энди мен — заминга осий.
Энди фалаклардадир ўрним.
Малакларга кўрсатгум ёзиб
Кўнглимнинг астари — шеърни.

Астари аврасидан гўзал кўрпа — шоир кўнгли. Уни шоир ҳатто висол учун ҳам тўшагиси йўқ. Фаришталар қавиган бу кўрпа қатида ёрга берилиши шарт бўлган, аммо ҳеч бир берилмаган бир тутам гул-райҳондан иборат гербарий ётади.

Севдим десам уни алдаганимдир.
Ўзимни алдайман севмадим десам.
Мен ундан ўпичлар сўрмайман, ахир,
Мен ундан оғушлар тиланмайман ҳам.
Мен фақат изларин ўпарман Унинг,
Мен Унинг кўзларин кўрарман тушлар.

Афлотун севгиси. Бундай севги ўз эгасини умр бўйи қийнайди ва илҳомлантиради (умр бўйи деганим ўлимгача деганим эмас, шекилли, негаки у дунёда ҳам руҳлар фоний дунёдаги касб-корларини давом эттирармиш).

Бундай севги соҳиби ва қули ҳар қадамда ўз-ўзини рад эта боради:

Мен сени, мен сени чорлайвераман,
Сен эса келма...

Бу эътироз ортидан янги эътироф келади:

Бахт доим ёртидир
Ҳижрон — пичоқдан,
Кел, қучоқлай.

Ошиқ шоир ва маъшуқа орасида бир дарвоза бор. «Хуросонда бир дарвоза бор, афсус, уни очолмадим ман», деб нола қилганди телба ошиқ Есенин. Ошиқ Ғулом эса бу дарвозани очиш учун «билагида куч етарли» бўлишига қарамай, дарвозанинг ўзи очилишини истайди:

Кўк дарвоза, кўк дарвоза
Ўртамизда улкан мовий қуш.
Ажратмагин бизларни, киш-киш,
Қанотинг ёз, берк дарвоза.

Кўк дарвоза ўзини «улкан мовий қуш»га ўхшатилаётганидан талтайиб «қанотларини ёз» ишни хаёлига ҳам келтирмайди. У оддий қушга монанд дарвоза эмас, файласуф дарвоза, очилса афлотунона севги ниҳоясига етишини «тушунади». Яхшиси, шоир ўз-ўзича очилишини истамайдиган дарвозани қушга эмас, ҳиссиз темирга қиёслайверсин.

Ғулом эса дарвозани эмас, ўзини темирга қиёслашни афзал кўради:

Темир одам эдим
Оҳанграбонг борми,
Интилганим интилган сенга.

Ғуломнинг шеърлари севгидай оҳанграболи, улар ўз мухлисларини ўзига тортгани-тортган.

Салим Ашурнинг «Атиргул» тўпламидаги «Афлотунона севги»ни фалакдан ерга тушгандаги ҳолатига чизгилар бўлувчи шеър диққатимни тортди:

Кет дединг, кўргани кўзим йўқ дединг,
Кўзингда бир ўчоқ нафрат ёнарди.
Кечаги қадрдон гулимиз бугун
Сен билан баробар мендан тонарди.

Мен сени шунча пайт кутдим, дединг сен —
Кет, энди, менга ҳеч керагинг йўқдир...
Ўнта бармоғингта ўн бор йиқилдим,
Узугинг дилимни эритган чўғдир.

Бу шеър тўпламнинг илк саҳифаларидан жой олганига қарамай у ибтидо эмас, интиҳо ҳосиласидир. У дард. Ҳар қандай дарднинг эса касаллик тарихи бўлади. Бу тарихни излаб, кетма-кет шеърларни ўқий бошлаймиз. Мана, битта тарих:

Жамолинг нурига ташнаман,
Дийдорингга чанқади ҳовуз.

Сув олишга чиққан ҳамсоя қизни кузатишлар:

Хинадор кафтингни ўпади сатил.
Кўзим, кипригига сатилдай осил.
Бизнинг дарвозага яқин юриб ўт,
Юлдуз қиз, муродинг бўлсин-эй ҳосил.

Ошиқ кузатишлари ҳаракатга айланади ва ердан кўз узмаган ҳолда сув олиб кетаётган қиз ортидан эргашади:

Изингда оёғим қонади,
Кипригингдан тўкдингми бигиз?

Бу нисбатан янги тарих. Ошиқ Салимнинг ўсмирлик тарихидаги ишқ иштиёқлари меваси бўлган «Ҳанифага бағишланган қўшиқ» бежамалардан холи, тўпоригина севгини дарж этган:

Қўйлагингни кир қиласан, қанорингни бер менга.
Сен, яхшиси, сой тубидан тилло тошлар тер менга.
Қирқ жилғада ташна қолган қирқта умрим,
Ҳанифажон, эр бўлайин, эр сенга!

Салим Ашурнинг «Ёруғ кўча» туркуми, «Атиргул» достони ҳақида муфассал тўхталишни истасам-да, қўлим **Рустам Мусурмоннинг** юқоридаги икки тўпламга нисбатан юқорироқ **«Руҳимнинг товуши»** манзумасини варақлашга тушиб кетди. Руҳимда Салим Ашур шеърларидан юққан фараҳ билан андармон ҳолда Рустамнинг шеърларини кузатарканман, бу икки шоир руҳий кайфиятининг бир-бирига жуда уйғунлигига амин бўла бордим. «Той тепкисини от кўтарар» деганларидек, бу икки шоир эркаликларини муҳаррир сифатида кўтарганинг учун сенга тасанно, Равшан.

Бизлар қўлёзмаларимизни кўтариб юрган пайтларимизда оддий тиниш белгиларини нега қўйилгани ёки қўйилмаганини исбот қилолмай, не-не ўжар муҳаррирлар қошидан неча бор қиличимиз синиб қайтардик. Салимнинг шеърларида «илитКан», «СочКан», «ТарафКа», «ОсИмон» «офИтоб» каби товуш-ҳарфлар ислоҳи, Рустамнинг:

Гул экурман жаҳоо-на
Гул-зоор ул-ма-ғунн-ча-ҳ...

каби ҳиргойи шеърлари ўша давр муҳаррирларининг қақшатқич зарбасига учраши тайин эди.

Рустамнинг «Ҳукм» ва «Шажара» шеърларининг кетма-кет жой олиши гўзал тасодиф.

Рашкин келтирасиз, холос, жўрр-тага
Қора Отеллонинг набирасини—

дейиш билан чекланмаган Рустам «Шажара» шеърида у «Қора Отелло»нинггина эмас, дарахтларга, демакки, тирик табиатга ҳам «набира» эканлигини таъкидлайди:

Оёқ қўйиш нақадар қийин
Япроқларнинг рангпар юзига —
Қандоқ қилиб қарайман кейин
Томирдошларимнинг юзига?!.

«Рангин дунё» — Алишер Нарзулло илк тўпламига ном танлашда бироз ҳафсаласизлик қилгандек. Зеро отанинг фарзандига нисбатан фарзларидан бири унга яхши, гўзал, бетакрор исм қўйишдир. Ўтмиш адабиётда ўз девону тазкираларига муносиб ном қўйишнинг мумтоз намуналари Навоий бобомизнинг мисолида нақадар юксакликка кўтарилганини эслайлик: «Мажолисун-нафоис», «Хазойинул-маоний», «Бадоиул-бидоя»...

Асримизнинг ўттизинчи йилларига келиб китобга ном қўйиш ўнинчи даражали иш бўлиб қолди: «Шеърлар», «Яна шеърлар», «Янги шеърлар», «Ўн шеър», «Ўн йил дафтари», «Ўн беш йил дафтари»... Ҳатто, номсиз шеърлар тўплами чиқариш мумкин бўлиб қолди.

«Митти юлдуз» пайдо бўлиши билан унинг ортидан ўзининг такрорланмас исмларига эга шеърий мажмуалар карвони шеъриятимизга кириб кела бошлади.: «Руҳим», «Хотирот», «Очиқ деразалар», «Қуёш соати», «Иссиқ қор», «Тирик сайёралар», «Роз»...

Етмишинчи-саксонинчи йилларда булбулнинг патидек юпқа китобчалар номининг ўзи яхлит шеърдек янграрди: «Инсонни тушуниш», «Рангин лаҳзалар», «Бешинчи фасл», «Юрагимда кўрганларим», «Яшил дарё», «Таниш тераклар», «Шаҳардаги олма дарахти», «Оққушим», «Севги мамлакати», «Аттоир»...

Мен атайин бу китобларга ким ном берганлигини келтириб ўтирмадим. Бусиз ҳам улар ўша дамдаги мухлисларнинг ҳамон ёдида.

Бизни анчагина «лирик чекиниш»га мажбур қилгани учун ҳам Алишернинг «Рангин дунё»сидан миннатдормиз. Бир бизгина эмас, Алишернинг ўзи ҳам бу тўпламдаги аксарият шеърларида тез-тез «лирик чекиниш» қилиб туради:

Тушларимга кирибсан кеча,
Ўзанингни топибсан, дарё —

дейди илк шеър «Кофарниҳон»да. Шеър — ўзанини шоир тушида топган дарё, яъни соғинч ҳақида.

Мен ахтарсам болалигимни
Сен оқизиб кетибсан дарё.

А. Нарзулло куз, хотиралар ҳақида кўп ёзар экан. Андуҳлар, видолар, ёлғизлик туйғулари ўз образларини етаклаб юради: «Соғинчимнинг кўзларида игналари бор» ёки «Йўлдаги бу из яна кимники, куйлар кимнинг ғуссаларини?»

«Ғусса» сўзи ёдимга қайсидир бир шоирнинг «Кадар аталаси бунчалар қуюқ», деган сатрини бошлаб келаверади. **Кўчқор Норқобилнинг «Кафтимдаги қизғалдоқ»** тўпламидаги шеърларини ўқиб, «кадар аталаси» нега бунчалар қуюқлигини англагандай бўламан. «Авғон синдроми» деб аталган ташхис, муҳаббатдан мажнунлик муболағага майл кўрсатади. Бегона назарга оддий туюлган ташвиш, армон, ўкинчлар ёш қоплаган ошиқ кўзига улкан кўринаверади. «Санъат — бу қабариқ шиша», деган экан Маяковский бундай ўринда.

Йигирма баҳорим!
Йигирма минг оҳ!
Бир қиз сочларига осдик юракни.
Йиғладик, куйладик,
ўт бўлдик ногоҳ,
уйғотдик...
уйқуда ётган фалакни.

Ёдга беихтиёр Есениннинг «Анна Сенигина»достони келади. Кўчқор тўпорилик, телбалик бобида Есенинга толиблик мартабасига эришган шоир.

Ишқ билан ўйнашган одам бағрига
Дўзах оловлари бўлгайлар даво.

Кўчқорнинг «Соғинч» шеъридаги мана бу мисраларни ўқийлик:
Ота юртга кетаман, ака,
Кўп соғиндим сертикан чўлни...

Алишер ёзади:

Чанг йўлларни соғиндим, қишлоқ...

Салим эса: **«Мени унутмоқда қамиш капалар»,** деб қайғуради.

Яна бир афлотунона севги! Бу галгиси туғилган юртга — қишлоққа нисбатан. Қишлоқ соғинилаверади, унга қайтишга урунилаверади. Аммо қишлоққа қайтгач, икки кунда бу висол жонга тегади ва уни соғиниш учун яна ундан кетилади. Буларни мен ўзимда синаб кўрганлигим учун айтаяпман, Равшан! Негаки, биз каби ижодга бадарға қилинганлар шаҳар ва қишлоқ орасидаги (балки у дунё ва бу дунё орасида ҳам?) овораларимиз.

Шу пайт нажот излаб, Абдулла аканинг «Сайланмаси»ни тўғри келган жойидан очаман ва ўша, биз такрор-такрор қайтарадиган сатрларга кўзим тушади:

Парчагина булут,
Чексиз осмон,
Адир ортидаги ёлғиз оёқ йўл.
Барча ташвишларни унутиб, шодон
Қайта олсам эди қошингга буткул.

Тамом, изоҳга ҳожат йўқ!

КЕЧИНМАЛАР НИДОСИ

«Гап ёшда эмас, бошда», дейдилар. «Қари билганини пари билмайди», деган доно мақол ҳам бор. Англашимча, ҳар иккаласи ҳам ўз одамига нисбатан, ўз ўрнида тўғри. Шуниси ҳам ҳақиқатки, одам ёшлигидан бошли, яъни ўйлайдиган, фикрлайдиган бўлгани маъқул. Энди буниси Худонинг хоҳишига боғлиқ. Ана шунда унинг қариганда билганини пари ҳам билмаслиги мумкин. Устод Матёқуб Қўшжонов билан суҳбатлашсангиз, китобларини ўқисангиз, у кишининг ҳар икки халқ мақолида назарда тутилган хислатларга эга инсонлардан эканига амин бўласиз? Куни кеча алломанинг икки китоби бир вақтнинг ўзида босилиб чиқди. «Алам» «Ёзувчи» нашриётида 5 минг нусхада, «Дийдорнома» «Фан» нашриётида 3 минг нусхада. Бу китоблар жасур собиқ жангчининг чин маънода янги жасоратларидир! Чунки улар фашизмга қарши олиб борилган уруш сиҳатига катта зарар етказган инсон сабот билан битган китоблардир. Бу китоблар олим «Ҳаётнома»сининг иккинчи ва учинчи китоблари. Муаллиф ўзининг болалик ва ўсмирлик йиллари ҳақида эса эсдаликларининг биринчи китоби — «Дагиш»да ҳикоя қилади. Китоб босилиб чиқиш арафасида.

Ҳаёт ажойиб, дунё гўзал! Лекин шу ажойиб ҳаётда, шу гўзал дунёда турфа хил — яхши ва ёмон ишларга дуч келасан киши. Одамлар «кўпроқ яхшиларга дуч келса, унинг бахти, улар сафига интилади, — дейди муаллиф. — Кўпроқ ёмонларга дуч келса, унинг бахтсизлиги. Ё ҳаётдан жабрланади, ё ўзи ҳам улар сафига қўшилиб олади». Матёқуб Қўшжонов ҳам ўз умр йўлида турли-туман одамларга дуч келган, турли катта-кичик воқеаларнинг шоҳиди, фаол иштирокчиси бўлган, энг муҳими, улар бари унинг учун сабоқ, ибрат вазифасини ўтаган!

«Алам» ҳақида ҳам, «Дийдорнома» ҳақида ҳам батафсил фикр юритиш лозим. Улар кенгроқ мулоҳаза юритишга лойиқ китоблардир. Бизнинг вазифамиз эса, бошқа — шундай китоблар нашр этилгани ҳақида хабар беришдир. «Алам» оддий жангчи, кейин мерган (снайпер)нинг уруш хотираларидан иборат. Асарда бу лаънати уруш фронтнинг олдинги марраларида фашист билан яккама-якка жанг олиб борган инсон томонидан ҳаққоний, таъсирчан, синчковлик билан ҳикоя қилинади. Менинг назаримда, ўзбек адабиётида уруш ҳақида бундай ҳалол ёзилган асар ҳалигача яратилмаган эди. Китобда урушнинг қонли манзаралари тафсилотлари, аламли воқеалари кўз олдимиздан, муаллифнинг ўз сўзи билан айтганда, «бўзланиб, варақмаварақ» ўтади.

«Дийдорнома»дан эса, асосан муаллифнинг устозлари, уларнинг ажойиб фазилатлари ҳақидаги хотиралари ўрин олган. Китобда атоқли давлат арбоби, академик Ислом Каримовнинг илм-фанга, олимларга кўрсатаётган ғамхўрликлари, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Н. Муҳиддинов, Ҳ. Абдуллаев, Қори Ниёзий, Т. Зоҳидов, С. Умаров, О. Содиқов, И. Мўминов, Ш. Рашидов, И. Султон, Ғ. Напасов, М. Комилов, Ғ. Султонов, В. Абдулла сингари машҳур замондошларимиз ҳақида ҳикоя қилинади, уларнинг ибратли ишлари ҳаётий лавҳаларда мароқли тасвирланади. «Дийдорнома»да атоқли замондошларимизнинг ҳар бири тўғрисида алоҳида-алоҳида ҳикоятларда сўз борсада, китобнинг яхлитлигига футур етмайди, улар бир-бирини тўлдириб келадилар.

ДОИМИЙ ҲАМРОҲ

Китоблар бор, китобхонга ҳеч нарса бермайди, китоблар бор, бир ўқиганингиздан кейин анча вақтлар ўтгач яна қўлингизга олиб варақласангиз, ўқигингиз келади.

Матёқуб Қўшжоновнинг ҳар икки асари иккинчи хил китоблар сирасидандир.

Маҳмуд САЪДИЙ

Ойдин ҲОЖИЕВА
Ўзбекистон халқ шоири

ҚАЛБИМ ТЕГРАСИДА САЙЁРА БЎЛДИМ

* * *

Чала ишларим деб овора бўлдим:
Қурбим келганида фурсатим етмас,
Муҳлат топганимда давлатим етмас...

Қалбим теграсида сайёра бўлдим:
Рағбат топганимда кулочим етмас,
Кувват топганимда иложим етмас...

Айтар сўзларим кўп — уд ора бўлдим:
Жонни исит десам тобистонларга,
Юрагим дуч келди зимистонларга..

Турналар тўпида қарқара бўлдим:
Ялдо кеча Сомон йўлига тушдим,
Гоҳо тегирмонлар дўлига тушдим...

Алқисса, ҳикмат бўл — минг чора бўлдим:
Етти қат ер ичра осмон бўлдим-о!
Ўзим отган ўққа нишон бўлдим-о!

НОТАНИШ СИНГИЛГА

Биламан: кўзингда пўртана дунё.
Сўйлашга ийманиб, турасан унсиз.
Ойдек юзларингга қўниб гард-риё,
Ўт бўлиб ёнади қалбинг тутунсиз.

Кўнгил дарчасига қайдан очай йўл?
Қандай қулоқ тутай юрак торингга?
Сен излаб келибсан битта тўғри йўл,
Жўяли маслаҳат жисму зорингга.

Қўрқаман, ярангга сепмасам деб туз.
Сўнгги илинжингга етмаса завол.
Сен сўйлайверасан дардингни, гулюз,
Булутни қувгандек сарсари шамол.

Ёришиб боради чеҳранг мулойим,
Кўзларинг чароқлаб, йўқолар зарда.
Менинг дардкашгинам, мунисим, ойим,
Не бор сенга ахир совуқ шаҳарда?

Улкан чиғирикдай домига тортар
Сумбул сочларингнинг зумрад баҳорин.
Қишлоқда алами, ҳасрати ортар
Тандир кундасидай ёнади ёринг.

Сенинг давлатинг-ку илк муҳаббатинг,
Қизғалдоқ гулидай нафосатинг ул.
Ул сенга Аллоҳдан битмиш қисматинг,
Поклик деб аталган ибодатинг ул.

Бор ўша укувсиз, лекин соддадил,
Жиндай рашки ёмон бебошингга бор.
Оққуш ҳам ўз жуфтин ташлаб кетмас, бил.
Мой ҳиди келган ул йўлдошингга бор.

«Севаман» дейсан-у... ҳасрат не учун?
Эрингга қул бўлиб, аталурсан шоҳ.
Севги донин терган ошиқлар учун
Бундан буюк тақдир йўқ, иншооллоҳ!

ЭСДАН ЧИҚМАС МАНЗАРА

Икки баҳор кўрган пажмурда палак —
Оташ-алангада ёнади гўдак.
Иккита шамъ каби ёнар икки кўз.
Ёнади гўдакнинг эгнидаги бўз.
Нажот йўқ. Умид йўқ. Ётар чалажон
Оғзидан атала ўтмас болажон.
«Ўлмаса худодан, ўлса ҳам ундан»
Не ёзиғ бўлса-да Онаси кўнган.
Ёзнинг офтобида беҳол ётадир.
Ёнбошига сомон тошдай ботадир.
Гўдакнинг бошига соясин ёйиб
Ота йиғлаб-йиғлаб қилар ҳиргойи.
Машраб фиғоними? Бобур оҳими?
Яссавий ҳазратдан таскин-таваллo?

Аста-аста очар кўз қабоғини,
Сув деб тамшанади гўдак, ё Олло!
Сўнг нон деб талпинар. Яшил навдадек
Жонлана боради лаҳзама-лаҳза.
Отанинг жисмига тушади ларза
Бағрига олади, ё, Ҳақ, тавба деб...
Ким кўрган қўшиқдан тирилган жонни?
Гўдак отдай бўлиб кетар соғ-омон.
Икки ёшда кўриб икки дунёни
Худо қайтиб берган жонман, отажон...

* * *

Шеър ўқийман...
Сенинг хаёлинг
Тоғларнинг шўх оҳуларида.
Қармоқ ташлаб кўрар шамолинг
Дарёларнинг моҳиларига.

Қишлоқнинг чанг йўлкаларида
Сурнай чалиб юрган болажон,
Кўрдим: икки елкаларида
Фаришталар тутмиш соябон.

Тушмагандир ҳали сут тиши,
Ўйин билан оввoрадир ул.
Еру кўкка сиғмай юриши
Шовуллаган фаввoрадир ул.

Кавушлари қум денгизида
Қайиқчадай борар йўл очиб.
Болакайнинг митти изидан
Тонг келади шудринглар сочиб.

Кавушчасин босган кезларда
Жингиллайди қўнғироқлари.
Бул жарангдан пари қизлардай
Уйғонади тоғ булоқлари.

ТАНДИРСОЗ

Уч кечаю уч кундуз
Олов базми тандирда.
Чарсиллайди саржинлар
Чўғ бўлиб бурда-бурда.
Тандирнинг лабларидан
Қизил гуллар учади.
Худонинг жамолини
Кўриб нонлар пишади.
Янги тандир оғзидан
Офтоб чиқар, ой чиқар,
Жиззаёғли патирлар,
Кунжутли ширмой чиқар.
Бир қишлоқни уч кунки
Тандирхона чорлайди.
Тўйхона, муродхона
Бу нурхона чорлайди...
Янги тандир гирдида
Хотин-халаж, келинлар,
Қўни-қўшни, ҳамсоя
Орзулари тўлинлар...
Барча масрур, барча шод,
Қайғу билан иши йўқ.
Бир чеккада тандирсоз,
Ҳолин сўрар киши йўқ.
Умр ўтди. Кўз нурин
Тандир ясаб тўкди у.
Тандирнинг гил-лойига
Тилакларин экди у.
Гил пишитиб, тангридан
Сўрагани ул бўлди.
Ушалмаган орзуси
Тандирдаги кул бўлди...

* * *

Танинг қизиб, ер чопмасанг,
Билак куйиб, нон ёпмасанг,
Минг бир ишни-да эпласанг,
Кўксингда ғозинг бўлмагай!

Бармоғингда хино қайдан?
Шоҳи-шалпар дунё қайдан?
Ер била сўйлаш бир майдон:
Ердек ҳамрозинг бўлмагай...

* * *

Агарчи Жамшидсан базми шоҳона,
Мезбонсан — меҳмонинг соғу девона.
Бўй баравар тилло сочсанг-да бормас
Кўнгли қолган одам топгай баҳона.

* * *

Дунё — бозор. Савдога сол
Кундалингни, бўзингни.
Дил сандиқдан чиқара қол
Сир сақлаган сўзингни.

Бахшиларга бек бўлиб айт,
Нархи арзон сўрама.
Сўз қадрига етмаган мард
Бу бозорга кирама?

Зиёвуддин МАНСУРОВ

ЙЎҚЛОВ

Мен шунча йил яшаб эл аро
Не орттирдим кириб шу ёшга?
Бир бошимга юз мингта савдо
Ва муайян исмимдан бошқа?!

Зеро парча эт бўлган жуссам,
Юксалибди ҳар он муттасил.
Кўпайибди қувончим-ғуссам,
Ва ортибди ёшим йилма-йил.

Данғиллама уй-жой қурибман,
Машина ҳам бўлмабди армон.
Эл қатори яшаб юрибман
Кимдан яхши, кимдандир ёмон.

Барча янглиғ умр кечирдим,
Гоҳида шод, гоҳида пурғам.
Толеимда бор экан кўрдим
Катта-кичик мансабларни ҳам.

Аста фикр қилсам ушбу кун,
Соб бўлибди умримнинг ярми.
Лек ҳақиқий шахс бўлмоқ учун
Айтганларим басми, етарми?

Йўқ!
Оҳиста юмиб кўзимни,
Ногаҳоний йўқлов бошлайман.
Ва нишонга олиб ўзимни
Саволларга кўмиб ташлайман:

Ўзга дилга оташ солгани
Аввал ўзни ўтга солдимми?
Ё адашган бирон кимсани
Гоҳи ростга бошлай олдимми?!

Ёниқ қалблар қаҳрим зўридан
Кетмадими айланиб кулга?
Олов-оташ меҳрим нуридан
Ёришдими биронта кулба?!

Бўлмасам ҳам оламга устун,
Элга керак бўла олдимми?
Ҳеч бўлмаса бир ниҳол учун
Зарур тиргак бўла олдимми?!

Нокасларнинг йўлида маҳтал—
Турмадимми қаддим этиб дол?
Ё олай деб биронта амал,
Қилмадимми ғурурни поймол?!

Иймон, дину диёнатимга
Етмадими мендан залолат?
Энг муҳими, муҳаббатимга—
Қилмадимми ногоҳ хиёнат?!

Киролдимми дўстлар дилига,
Қўшмадимми коримга фириб?
Аросатнинг аро йўлига
Қолмадимми адашиб кириб?!

Сўнгги нафас кўзингизда нам,
Юр, дедингиз ўрнимни босиб...
Бевақт кетган, раҳматли отам,
Бўлолдимми сизга муносиб?..

Яратганга айлабон нола,
Дуодасиз ҳамон чекиб ғам.
Бўлолдимми сиз кутган бола,
Муштипарим, онажонгинам?!

Ниманидир илғаб олдиндан
Мақтадингиз ифтихор ила.
Арзир шогирд бўлдимми чиндан,
Айтинг, устоз — Ҳабиб Саъдулла?!

Ўзингдирсан мен учун маъво,
Мен учун бурд, мен учун ор, шаън.
Айтгил, содиқ фарзандлар аро
Рўйхатларда борманми, Ватан?!

Йўқса, дўстлар!
Бундай тақдирни
Аянчимга йўяверинглар.
Зиё Мансур деган шоирни
Билмаймиз, деб қўяверинглар!

«ТАЛАНТ»

Сиз ҳали ўсасиз,
Сизда талант бор —
Ҳар қандай образга кира оласиз.
Мабода шайтонга бўлсангиз дучор,
Бемалол унга дарс бера оласиз.

Бўлмасангиз ҳамки соҳиби чирой,
Маҳлиё қилмоққа жуда устасиз.
Яъни ҳар кўнгилдан олмоқ учун жой,
Кунда минг қиёфа, минг хил тусдасиз.

Жуда ўринлатиб қўясиз гоҳо
Амалдорлар билан ошночиликни.
Зарур бўлиб қолса эплайсиз ҳатто
Кўнгил олиш учун қўшмачиликни.

Сиз ҳали ўсасиз,
Сизда бор «талант»
Мен-чи, не бўлсам ҳам шундоқ қоламан.
Лекин дуч келганда ҳар гал Сиз билан,
Талантсизлигимдан хурсанд бўламан.

Муҳаммад ИСМОИЛ

Зебигардон

Ҳикоя

У жўнаб кетаётган енгил машина томонга оҳиста қайрилиб қўл силкиди. Кайфияти қанчалик сархуш бўлмасин, ёлғизлиги яна аччиқ ичикиш ҳиссини зоҳир эта бошлади. Ўзининг қаноатсиз қалбига бахтнинг муқим туйғуларини бахш эта олмаслигини энди-энди фаҳмлаётган бўлса-да, ўзимни истакларим қадар бахтли этишим шарт, деган қайсарликдан воз кечолмасди у. Мен топган ҳаёт иноятлари кечирган ва кечираётган умримга арзийдими, дея иккиланарди у. Кўзига саодатли бўлиб кўринган, аммо қурби етмайдиган, ўзгалар қисмати гоҳида уни лол этар, ўз қисмати майдалигидан, аҳамиятсизлигидан, энг фожеалиси— баҳрасизлигидан бир сонияда куйиб кетар, йиғларди. Яшаб нима топдим, дерди. Ёшлиги ўтган сари бу савол зардалироқ, залварлироқ таъсирлантириб ўйнарди. Ўйнаган сари бор-йўқ топганини пайҳон қила бошлади. Тароватли турмушининг бузилишига ҳам шу саволнинг хийласи сабаб бўлди. Ёшгина чақалоғини кўтариб уйига қайтиб келди. Унга муҳаббат керак эди. Мана, муҳаббатга ҳам етишди, Муҳаббат уни енгил машинада — эҳтирослар оғушида олиб юриб-юриб, мана, кўча бошига ташлаб кетди. Лекин энди унга ҳаёт, ҳаётини тўлақонли этгувчи турмуш ўртоғи керак бўлиб қолди. У шу илинжда ортига, ҳозиргина ўзи тушиб қолган машина томонга қаради. Қаради-ю, қоп-қора бўшлиқда, унинг ортидан сандироқлаб, ниманингдир илинжида келаётган қорамтир итга кўзи тушди. Ит у қараган заҳоти, худди суйкалмоқчи бўлгандай қадамини тезлатди. У, талмовсираб, ғайриихтиёрий равишда тез-тез юра бошлади. Уйига етиб олиш учун ҳали анча масофа бор эди. Индамай, шипиллаб кетаверди. Бироқ, у тез юрган сари ит ҳам сиртлондай эпчиллик билан оралиқни қисқартира бошлади. Ўрталикда бор-йўғи икки-уч қадам қолди. Аёл зир-зир қалтираб ортига ўгирилди-ю, нафаси ичига тушиб кетди.

Итнинг кўзлари совуқ йилтирар, талвасали эди. Мана, ҳозир тишлайди, деб ўйлади аёл. Лекин ўзини тутиб олишга уринди. Бу журъат шу қадар ночор эдики, оғзи-бурнига учуқларнинг тошиб ётганлигини яққол сезарди.

Наҳотки, бевани кўрса ит ҳам ҳурармиш, деганлари рост бўлса. Наҳотки рост бўлса? Аёл ўз саволига ўзи жавоб топишга улгурмай, оёқларига нимадир келиб суйкала бошлаганидан жон алпозда бақириб юборди. — «Тур кет» — дея, ердан тошми, таёқми ахтарган бўлди. Ўзини йўқотиб қўйганидан, итга бир зум ўқрайиб қараб тураркан, беихтиёр ҳамла қилиш учун қадам ташламоқчи ҳам бўлди, аммо йиқилишига, ўзининг кейинчалик айтган таъбири бўйича, туролмас бўлиб йиқилишига бир баҳя қолди. Ит эса, ноумид бўлгандай тисарила-тисарила, орқага чекинди-да, тўхтаб кута бошлади.

Аёл ўз хонасига кирганида ҳамма ухлаб ётарди. Қўшни хонадан дастлаб «Ким у?» — деган маънодаги уйқусираган товуш келди. Онаси, қоронғида рўмолини ахтарди шекилли, тимирскиланиб чиқа бошлади. Лекин у рўйхушлик бермай, ичкаридан туриб, «менман ойи, ётаверинг» — деб қўйди. Ҳатто энасининг ёнида ухлаб қолган ўғилчасини ҳам ёнига олиб келиш кўнглига сиғмади.

Онаси ҳозир келиб, — «Ярим кечаси қайси гўрда санқиланиб юрибсан» — дея уришишини кутиб турди. Бироқ онаси келмади. Демак, кетар олдидан у айтган ёлғонга ишонибди.

Аёл чироқни ёқиб тошойна ёнига келди. У ойнада рангги оппоқ оқариб кетганини кўрди. Сочи, қоши ва киприклари ҳам оқариб кетгандай эди. Лаблари эса гезариб турарди. У афти-ангорига бардош беролмай, ўзини ўриндиққа юзтубан ташлади.

Яримта бўлиб қолган умрининг изланишлари, йўқлашлари, дийдор истовчи илҳақликлари тун бўйи уни саросимага солиб чиқди. Уйқуси ҳам юпантирмади.

Тушига, уни муҳаббат оламига етаклаган одамнинг ҳадяси — зебигардон кирди. Зебигардоннинг ҳар бир шодасида эса ўз аксини кўрди. Шодалар нурда товланарди. Бундан ортиғини акс эттиришга эса, аёл юрагининг қурби етмади.

Туннинг алламаҳалида иситмаси чиқди. Алаҳсираб уйғонди. Тошойна ёнида илиғлиқ турган зебигардонни — тушига кириб қийнаётган, бўйнини бўғаётган, қизиб томоғини жиз-жиз куйдираётган — зебигардонни олиб, дарвозадан кўчага улоқтирди.

Чап тарафга уч марта «туф-туф»ладида, ўнг томонига қайрилиб ётди.

Ўз ҳаётининг ўнгланиб кетишини истарди. Ўзи орзу қилган шодиёналик, мафтункорлик, фидойилик ҳаётига кириб келишини, боягина уни кузатиб қўйган, жону жаҳони бўлган инсон буларнинг рамзи бўлишини истарди. Ҳаётдан қаноатланишни истарди. Ҳаёт, юрагининг барча истакларини қаноатлантиришини истарди. Ҳаётнинг жаъмики завқи-шавқи, лаззату фароғатлари, юрагида доимо тўлиб-тошиб турмас экан, у бир лаҳза ҳам, ўзига-ўзи, «бўлди бас, қаноатландим, менга шунчаси етарли»— деб, ҳеч қачон айтмайди, ҳеч қачон ҳаётга, дунё гўзалликларига тўйдим демайди. Юрагида эса, эҳ-ҳе ҳали қанча орзу-умидлар қат-қат бўлиб ётибди. Буларнинг барчасининг ҳисоби ҳам йўқ, чеки-чегараси ҳам.

Лекин, аксига олиб, тун бўйи у одам тушига кирмади. Фақат зебигардонгина шақиллаб, у ёқ, бу ёққа учаверди.

У тонгга яқин итнинг қаттиқ-қаттиқ вовуллашидан уйғониб кетишига сал қолди. Тушида бир саёқ ит бўйнига у тунда улоқтириб юборган зебигардонни тақиб олиб, ҳадеб дарвоза тагида вовулларди.

Ғулом УМИРОВ

Нурбулоқ

Ҳикоя

Троллейбус темир йўл шоҳбекатига келиб тўхтади. Кун бўйи минг хил ташвиш билан юрган Мажид энди очиққанини сезди-да, буфет томонга қараб юрди. Қайнатилган товуқ олиб, тик турганча майдалар экан, яна поччаси кўз ўнгига келди. «Жиян, замон кимники, биласанми? Пулдорники! Ана қара, Рашид бир жойни тамомлабдими? Йўқ! Автосервисда чилангар, қўлида жарақ-жарақ муллажиринг. Ёки бўлмаса, Норни ол, бинойидек радиотехник, иккита қилтириқ симни бир-бирига улаб, фалон пулингни қоқиб олади. Бўёққа ботиб нима ҳам қилар эдинг, қўй ўша рассомчиликни». «Поччангнинг гапига кир, — деди опаси зорланиб. — Шу ерда бир иш топилар, ота-онамизнинг руҳларини чирқиратма!»

Мажиднинг ота-онаси, у саккизинчи синфда ўқиб юрганида автомобил ҳалокатига учраб, дунёдан кўз юмишган эди. Падари бузруквори ички ишлар бошқармасида, онаси боғчада ишларди. Ёлғиз қолган Мажидни опаси олиб кетди. Бола ёшликдан рассом бўлишни орзу қиларди...

— Ука, сал сурилинг.

Мажид ўзига келиб, ёнига қаради. Паст бўйли бир киши унга тикилиб турарди.

— Ёзувчимисиз? — деб сўради у бир оздан сўнг.

— Йўқ, нима эди?

— Кўп хаёл сурар экансиз, ёзувчиларни хаёлпараст дейишади.

— Шунақами, билмас эканман. Мен оддий ишчиман, — деди Мажид.

— Оддий ишчи, ука, кўп хаёл сурмайди. Бунга унинг миясида жой йўқ.

— Сизнингча, менинг миям бўш экан-да?

— Хафа бўлманг-у, каллангизни билмадим, аммо кўзларингизда шижоат кўриниб турибди. Йўл бўлсин?

— Гапингиз тўғри, калла бўш, бош оққан томонга кетаверади.

— Э, тинчликми?

— Институтга кира олмадим.

— Қайсинисига?

— Рассомчиликка.

— Э, ўлманг, ука, айтдим-а, кўзларингизда ўт бор деб. Биз томонга юринг. Сизни рассом қиладиган нарса бизнинг тоғларимиз, боғларимиз, ўркач-ўркач қирларимиз, қолаверса Ғозил сангтарош... У тошни ундек эзиб, хамир қоради, тошдан гул, харсангдан лола ясайди...

Мажидда Ғозил сангтарошга шогирд тушиш нияти пайдо бўлиб, суҳбатдоши билан бирга Шаҳристонга йўл олди.

Тоғнинг тоза ҳавоси, ранго-ранг гулларига бурканган водийлари, чашмалари Мажидда ажибтовур таассурот қолдирди. Тоғ қизларининг оппоқ юзларидаги нозик табассум, зулукдек қоп-қора қошлари, узун киприклари, тақимига тушадиган сочлари кўз ўнгидан кетмади, шўх-шодон кулгулари то манзилга етиб боргунча унинг қулоқлари остида жаранглаб турди.

— Ҳув анави, кўриниб турган бино Ғозил бобонинг уйи. Олдин бизникига ўтамиз, кейин уёққа, — деди қишлоққа етиб келишгач ҳамроҳи Нормўмин ака.

Мажид «ихтиёр сизда» дегандек елка қисди.

Мажид тезда қишлоқ ҳаётига кўникиб, Ғозил бободан сангтарошлик санъатининг нозик сирларини ўргана бошлади. Вақт бир маромда ўтар, ҳар куни Ғозил бобонинг ғинғиллаган ашуласи билан бошланиб, шу билан тугарди...

Мажид аниқ эслай олмайди: келганининг ўн иккинчи куни эди чамаси, Ғозил бобо билан тош танлагани Кўрдарага боришди. Анча ишлаб тамаддига ўтиришар экан, Ғозил бобо «тўхта, ўғлим, шу ерда ошнам бор. Бир куни роса гина қилувди, ўшаникига бориб оёқ узатайлик» деди. Икковлари отга миниб, аравани кекса арча остига қўйиб йўлга тушишди. Ғозил бобо йўл-йўлакай ошнаси Турсунпўлат бобони алқаб борди, икки чақирим юрилгандан сўнг сўлим қишлоқ кўзга ташланди. Турсунпўлат бобо уларни боши осмонга етгудек қувониб кутиб олди. Икки қадрдон супага ёнбошлаб гурунгга берилишди. Мажид зерика бошлади, буни сезган Турсунпўлат бобонинг ўғли Довли уни булоққа боришга таклиф қилди.

Довли Мажидлар қатори, суяги бузуқ девдай йигит. Мажид от томонга юрар экан, орқасидан Довлининг «отда чиқиш қийин» деган овози эшитилди. Улар тошдан-тошга енгил-енгил сакраб, юқорига кўтарилишар экан, дабдурустдан Довли:

— Э, ака, нон олмабмиз-ку! Мен ҳозир, — деб пастга энди. Кета туриб «мени ҳув анави харсанг олдида кутинг» деди. Мажид харсанг олдига етиб келиб, пастга қаради, икки қария ёнбошлаб ётишар, Довли эса пастга эниб борарди.

Мажид юмалоқ харсангни айланиб ўта туриб қотиб қолди. Булоқ ёнида ясси тошга ўтирганича дўпписидан нон увоқларини булоққа сочаётган, уларни талашаётган тилла балиқчаларга шодон қараб турган қизни кўриб, нафаси ичига тушиб кетди. Қиз эгнидаги бурмали қизил кўйлак шундай бежирим тикилган эдики, гавдасини сириб турарди. Кўйлакни ёриб чиққудек сийналари ҳар кулганда чиройли силкинарди. Зулукдек қошлари, оппоқ юзидаги мулойим кўзлари кишини лол қилар, майда ўрилган сочларини тоғнинг тентак шамоли ўйнарди.

— Нега турибсиз? — Довлининг довулдай овозидан қиз ялт этиб, улар тарафга қаради. Дик этиб ўрнидан турди-да булоқни айланиб ўтиб, Мажидга хафанок боқиб, пастга чопганча кетди.

— Ким у?

— А, Гулшан-ку. Ака, қаранг, қаранг томошага. Қаерга қараяпсиз? Бу ёққа қаранг!

Мажид булоқдаги балиқчаларнинг «жангини» томоша қиларди-ю, фикру хаёли Гулшанда эди...

Гулшан. Мажиднинг юрса ҳам, турса ҳам хаёлида. Баҳона қилиб, бир неча бор булоққа ҳам бориб келди. Бир куни қишлоқни айланиб ўтиб, орқа тарафдан чиқди. Довлига кўринишга ғурури йўл қўймади. Ғозил бобо Мажиддаги ўзгаришни уйини соғинганга йўйиб, «онангдан хабар олсанг бўларди», — деди.

Орадан бир ҳафта ўтди. Довли тўсатдан келиб қолди. Мажид тош тарашлаш билан овора эди. Довлини кўриб севиниб кетди. Югуриб бориб қучоқлашиб кўришди. Довли эса муғомбирона кулиб, «Ака, кўринмай кетдингиз», — деди.

«Наҳот сезган бўлса», хаёлидан ўтказди Мажид. Жилмайган кўйи «юрибмиз, иш билан овора бўлиб» деб қўя қолди.

— Ака! Сизни ҳозир Фарҳодга ўхшатяпман, — деди Довли тош кўтаравериб томирлари пайга айлана бошлаган Мажидга қараб, Мажиднинг чой тутган қўли муаллақ қолди. «Сезибди», Сир бой бермай:

— Нечун, нечун тинчликми? — деб сўради.

— Агар билсангиз, булоққа ҳали ҳеч ким орқа тарафдан, тик қоядан чиққан эмас. Сир бой бермайсиз-а, ака, — деди Довли. — Ўзим кўрдим. Қойил қолдим. Юрагингизга балли-е. Аммо бекор қиляпсиз. Агар «берди»сини эшитсангиз, пушаймон бўласиз.

Мажиднинг юраги ғашланди. Бунча чўзади, айта қолса-чи дардини! Мажид ғижиниб унга қаради.

— Ака, Гулшан гунг, гапира олмайди. Ундан нарироқ юрганингиз маъқул, ишонмасангиз ана момодан сўранг. — Довли шундай деб отга қамчи босди...

«Гунг. Гапира олмайди. Шундай гўзал қиз-а? Нима учун, балки ёлғондир? Довли синаш учун шундай деяётгандир. Рост бўлса-чи?»

Мажид ўйга толди. Нима, энди бир умр имо-ишора билан ўтмоқчимисан? Тўхта-тўхта, ҳали у билан гаплашмай туриб, нега энди дарров ниятингдан қайтмоқчисан?

Одамларни ўйлаяпсанми? Севишинг чинми? Агар рост бўлса... Хўш, гапирмаса нима бўлибди? Тил-забонсиз ҳам гапни англаш мумкин-ку. Ўткинчи гапни қўй. Эҳ, қанақа виждонсан?.. Уф тортма!

Мажид ўйлаб-ўйлаб охири Гулшанга узундан-узоқ мактуб ёзди. Ҳеч нимани яширмади. Илдам отга миниб, булоқ томон йўл олди.

Қуёш уйқуга юз тутган пайт. Эсаётган ғир-ғир шабада баданни ёқимли қитиқлайди. Гулшан бир-бир босиб булоқ сари юқорилаяпти. Мажид булоқ ёнидаги тошга мактубни бостириб, ўзини панага олди. Гулшан уфққа тикилганича ўйчан, маъсум боқар, шу яқин орада термулиб турган йигитни сезмасди. Булоқ бошига ўтира туриб мактубга кўзи тушди. Ўрнидан туриб атрофга аланглади. Сочларини орқага ташлаб, ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳосил қилгачгина мактубга қўл узатди. Унга узоқ тикилди. От кишнади. Гулшан сергакланди. Кийикдек сакраб, пастга энди. Боғловдан ечар экан Мажид отга ҳўмрайди.

Орадан бир ҳафта ўтиб Мажид мактуб олди.

«...Эҳ, менинг мажруҳ қалбимга муҳаббат чироғини ёқишга ҳаракат қилган йигит! Кетинг бу ердан. Шундай қилганингиз маъқул. Мени қийнаманг. Кўз ёшларимни дарёдек оқизишдан сизга не фойда?! Худойим мени мана шу сукут сақлаган қоялар билан сўзлашиш учун яратган. Ҳаёт, бахт ҳақидаги фикрларингиз аллақачон топталган. Вақти келиб, ҳаммасига тушуниб оларсиз. Мен Сизга худойимдан илоҳий куч тилайман, Гулшан...»

Мактуб Мажиднинг юрагини ларзага келтирди. У Гулшаннинг мурғак қалбида тузалмас жароҳат борлигидан дарак берарди. Мажид бу дардга малҳам бўлиш йўлини ахтара бошлади.

Мажид кўнглидагини устозига айтди. Ғозил бобо соқолини силаб, узоқ ўйга толди. Серқадоқ қўлларини унинг елкасига тираб, ўрнидан турди. Эринмай ўзининг асбобларидан танлай бошлади.

Мажиднинг иш бошлаганига бир неча кун бўлди. «Майли одамлар мендан ҳазар қилишсин, лекин ўз кечинмаларимни — тилсиз муҳаббатимни мана шу совуқ тошларга кўчираман». Унинг шижоат билан ишлаши асрлар бўйи мудраб ётган тоғларни уйғотиб юборгандек эди...

Тоғликлар ҳайрон. «Ё тавба, бу «келгинди» йигит нима қилмоқчи? Кексалар соқол тутамлаб, бошларини сарак-сарак қилишарди. Ёш-яланг хотин-қизлар эса... Қишлоқ хонадонларидаги гап Мажид билан бошланиб, у билан тугарди. Эрталаб дастурхон устида Гулшаннинг отаси Ҳайдар бобо гап очди:

— Бу келгинди йигит нима ўйладийкин, кеча-кундуз тош йўниб ётибди?

— Болаларнинг айтишига қараганда ўзидан эсдалик қолдирмоқчи эмишми-ей, — деди онаси.

Гулшаннинг чой тутган қўли муаллақ қолди. «Кетар экан-да». Гулшан илк бор йиғисини ичига ютди. Кўз ёшлари юзини ювганича булоққа чиқди. Мажид яратган асарларни кўздан кечирди. Ҳаммаси рост эди. Рост эди... Аммо худойим шафқатсиз экансан!

— Йиғламанг, кўз ёшларингизга арзимайди.

Гулшан илк бор юрак ютиб Мажидга боқди. Тош учавериб юзлари яра-чақа бўлган йигитнинг ҳазин тикилиб туришига чидай олмади. Тугунчани булоқ бошига қўйди-ю, ўкириб йиғлаганча чопиб кетди...

Мажид асосий ҳисобланган маъбуда ҳайкалини тарашлар экан Довлининг дўриллаган овозидан чўчиб тушди. У ҳансираб, қўлидаги қамчиси билан телпагини юқорига кўтариб, оғир уф тортди-да, ўзини булоқ ёнидаги тош супага ташлади.

— Ҳов, Фарҳод ака, — деди жазаваси тутиб. — Яхши қиз бўлса ўзимиздан ортармиди?

Шу вақт Гулшаннинг тошга йўнилган Ширинсифат қиёфасини кўриб нафаси ичига тушиб кетди. Сурат юзида жилваланиб, қандайдир нур таратарди. Довли нима қиларини билмай, отга миниб пастга тушиб кетди.

Мажид қоядаги нурбулоқ бошида ўзи чизган ҳайкалдек қотиб қолди.

— «Эй, менинг мажруҳ қалбимга муҳаббат олиб келган йигит, кетинг бу ердан... бу ердан... бу ердан...» — бу нидо тошдаги суратдан чиқаётгандай туюлди унга.

Шариф ЮСУПОВ

ХАЗОН БИЛМАС БАҲОР

Таниқли олим Шариф Юсупов узоқ йиллар мобайнида республикамизниниг машҳур санъаткорлари билан яқин мулоқотда бўлиб, кўпгина давраларда улар билан суҳбат қурган. Кўплаб санъаткорларнинг турмушидан, оилавий аҳволидан, ижодий изланишлари жараёнларидан воқиф бўлгани учун ҳам республика матбуотида улар ҳақидаги кўплаб хотиралари, эсдаликлари босилиб туради. Бизнинг газетамиз саҳифаларида ҳам бир қанча санъаткорлар ҳақидаги мақолалари эълон қилинган.

Ш. Юсупов ана шу хотиралари, кўрган-билганларини жамлаб, хотиралар ҳолига келтирган. Қуйида ана шу хотиралардан айримларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

«АТТАНГ»ГА ЖАВОБ

Қирғизистон халқ артисти Тожихон Ҳасанованинг олтмишинчи-саксонинчи йилларнинг санъат шинавандалари яхши билишади. Унинг ҳам ҳайқириқли, ҳам дардли овозида бир сеҳр бор эди. У ижро этган ўнларча хонишлар Ўзбекистон радиосида магнит тасмаларига ёзиб олинган бўлиб, ҳали ҳам аҳён-аҳёнда эшиттирилади ва ҳозирги тингловчиларни мўъжизакор бир оламга олиб киради.

Театрнинг адабий эмакдоши, истеъдодли драматург ва шоир сифатида элга танила бошлаган навқирон ва кўркам йигит Маҳмуд Раҳмон ёшлик йиллари Тожихон Ҳасановага ростакам ошиқу шайдо бўлиб қолибди. Севимли маҳбубага ёзилган бир неча мактублар жавобсиз қолгач, у Тожихоннинг юзига дангал ўз дардини айтибди ва ундан дангал рад жавобини эшитибди. Уйланишга қатъий аҳд қилган ошиқ йигит ўз дўсти — Тожихоннинг акасига дардини тўкиб солса, у нима қилиб бўлса ҳам ёрдам беришга ваъда қилибди. Аммо синглиси билан қаттиқ тўқнашувдан сўнг бўшашган бир алфозда қайтиб келибди. Лекин эртаси куни чора топганини айтиб, Маҳмуд Раҳмонни туман комсомол қўмитаси котиби ҳузурига бошлаб борибди. Қўмита котиби ҳар икковларининг ҳам дўсти экан. Учовлашиб аниқ бир тўхтамга келгач, эртаси куни котиб қўмита бюроси мажлисини ўтказибди. Мажлис комсомол аъзоси Тожихон Ҳасан қизи комсомол аъзоси Маҳмуд Раҳмон ўғлига турмушга чиқсин, деган мазмунда қарор чиқариб, нусхаларини уларнинг қўлиги тутқазибди. Бироқ шаддод ва қайсар Тожихон бюро қарорига бўйсунмай, бошқа бир йигитга турмушга чиқибди. Ундан қаттиқ аразлаган Маҳмуд Раҳмон эса Ўзбекистонга келиб, аламини қаламдан олиб, асар кетидан асар ёзибди. Ниҳоят «бор-э», деб бу ҳам бошқасига уйланиб кетибди.

«Ёшликда берган кўнгил айрилмас бало бўлур», деб бекорга айтмаганлар. Кейинги бир неча ўн йил мобайнида Маҳмуд Раҳмон Ўш томонга қулоғини динг қилиб, Тожихон ҳақидаги хабарларни кутаркан. Тожихон санъат соҳасида ёрқин юлдузга айланибди, донғи Қирғизистондан узоқ-узоқларга ҳам тарқалибди-ю, бироқ оилавий ҳаётда иши ўнгидан келмабди: уч бора турмуш қуриб, ҳар сафар бева қолаверибди. Ниҳоят, етмишинчи йилларда Ўш театри жамоаси Тошкентга гастролга келганида Маҳмуд Раҳмон кўп йиллик қадрдон жамоасини Тошкентнинг Уста Ширин кўчасидаги кўркам ҳовлисига зиёфатга айтибди. Турган гапки, улар орасидаги энг азиз меҳмон Тожихон Ҳасанова эди.

Зиёфат авжига чиқиб ҳамма хуш кайфиятда ўтирган пайтда Маҳмуд Раҳмон Тожихон Ҳасанова шаънига қадаҳ кўтариб, уни ҳаммага ибрат сифатида мақтагач:

— Асли, Тожихон, ўшанда ўзимга тегиб кўя қолганингда, оилавий бахтинг ҳам мукаммал бўлармиди? — депти.

Тожихон Ҳасанова унга жавоб қадаҳи кўтариб:

— Маҳмуджон, ижодда, оилада, ёр-дўстлар орасида топган обрў-эътиборингни кўриб, этимга сиғмай ўтирибман. Лекин айтганингча, ўша вақтларда сенга текканимда, биринчи ўримдаёқ кетган бўлардинг, бунчалик умр, иззат-обрў қаёқларда қолиб кетарди, эй ношукур банда! — депти.

«ШАРОФАТЛИ КУН»ДА ТУҒИЛИШ

Раҳматли устозим, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби Ғулом Каримов 1969 йили олтмиш ёшга тўлишлари муносабати билан уйлари яқинидаги машҳур «Салом» кафесида зиёфат берадиган бўлдилар. Мен у вақтларда матбуот хизмати билан овора бўлиб кетиб, зиёфатга уч кунгина қолганда фурсат топиб, домлага қўнғироқ қилиб нима хизмат борлигини сўрадим. У киши:

— Зиёфатга Фахриддин Умаров билан Абулқосим Тўйчиевни олиб келасиз, — дедилар.

Бу ғоят қалтис иш эди. Шу сабабли мен домлага ётиғи билан тушунтирдим:

— Бажону дил. Фақат ўша кунига Фахриддин Умаров ҳам, Абулқосим Тўйчиев ҳам, биринчидан, Тошкентда бўлсалар, иккинчидан, бошқа бир жойга ваъда бермаган, учинчидан сиҳатлари яхши бўлсагина, бу ишни амалга ошириш мумкин — дедим.

Шунда домла:

— Бўлмаса, сизга бошқа хизмат йўқ, — дея телефон қулоғини «тап» этиб қўйиб қўйдилар.

Шундан кейин шогирд бечоранинг не аҳволга тушгани аён. Барча зарур ишларни четга суриб, ўша куни кечқурунок Фахриддин Умаровнинг уйига йўл олдим. У киши янги уйга кўчган, ҳали телефони йўқ, манзилгоҳнинг аниқ ўрни ҳам маълум эмасди. Анча қийналиб уйни топдим. Хайриятки, хонанда уйда экан. Ҳамма иш хамирдан қил суғургандек осонлик билан битди. Бироқ бошқа муаммо туғилди. Фахриддин Умаров:

— Ҳозир Абулқосим ака йиғинларга бошқалар билан бораяпти. У киши масаласини ўзингиз ҳал қиласиз, — деди.

Абулқосим аканинг уйида телефон ҳам йўқ, манзилгоҳини биладиган одам ҳам топилмади. Санъат ишлари бошқармаси бошлиғи ўринбосари Ҳабиб Раҳмонов (Аллоҳ у кишидан рози бўлсин) дарҳол расмий бир мактуб тайёрлаб, Абулқосим Тўйчиевнинг уйига чопар юборди. Чамаси икки соатлар ўтгач, Абулқосим ака қути ўчган ҳолда Ҳабиб Раҳмонов хонасига кириб келди. Мен чақиртирганимни билгач, одатдаги ҳазил-ҳузул гапларга ўтилди.

— Яқингинада Фахриддин Умаров билан бирга эдингиз, яна шерикларни ўзгартирибсиз, нима гап ўзи? — дея сўрадим.

Ҳамиша ҳар қандай ишкал саволга жавоби тайёр Абулқосим ака бамайлихотирлик билан:

— Қандоғ бир шарофатли кунда туғилган, пешонаси ярқироқ инсон эканман, билмадим, — дея гап бошлади. — Маъмуржон ака билан бирга эдим, ўлиб қутилди. Комилжон Баратов билан бирга эдим, қамалиб қутилди. Фахриддин билан бориб юрувдим, инфаркт бўлди. Шу кунларда укам Эркин билан биргаман. Билмадим, унинг бошида ҳам не савдолар бор экан.

Абулқосим аканинг бу «кашфиёт»идан Ҳабиб ака ҳам, мен ҳам анча вақтгача ўзимизга кела олмадик. Хуласси калом, тезкор тадбир оқибатида Фахриддин Умаров ҳам, Абулқосим ака ва укаси Эркин ҳам (Аллоҳ ундан рози бўлсин, яқинда вафот этди) домланинг «Салом» кафесидаги тўрт юз кишилик катта зиёфатда камоли ихлос билан хизмат қилиб қайтишган эди.

ЖИДДИЙ УЗР

Маҳмуджон Муҳамедов деган жуссаси кичик, аммо шон-шуҳрати катта бир созанда бўларди. Бир қаричгина ёғоч найдан шунақанги сеҳрли садолар чиқара олардики, ҳайратдан лол қолмай иложингиз йўқ. Шўролар ҳукмронлик қилган ғоят оғир бир шароитда Оврупо, Африка, Осиёнинг йигирма чоғли хорижий мамлакатларида ўша ёғоч найи билан мўъжизалар намойиш эта олган бу созанданинг икки-уч кунда машҳур индонез куйларидан бирини ўрганиб, Жакартадаги кўп минг кишилик ўйингоҳда ижро этганини, сон-саноқсиз тингловчилар майдонга тушиб, уни қўлда кўтариб, осмонга отганларини, эртаси куни кўчага чиққанида юзларча одамлар унга эргашиб юрганини, ўша вақтда унга ҳамнафас бўлган ҳамкасблари ҳали-ҳали турли даврларда сўзлаб юришади.

У кишининг яна бир ажойиб фазилати бўлиб, гавдаси ушоқ бўлса ҳам, гапи катта эди.

Олтмишинчи йиллар ўрталарида Ўзбек давлат филармониясининг бир гуруҳ хонанда, созанда ва рақкосалари Тожикистонга бир ойлик ижодий сафарга боришибди. Ҳам Фахриддин Умаров, ҳам Маҳмуджон Муҳамедов қатнашган бу гуруҳнинг концертлари тожикистонликларга ғоят манзур бўлиб, филармонияга пул дегани селдек ёғилиб келаверибди. Филармониянинг ўша вақтдаги директори, таниқли шоир Камтар Отабоев молиявий жиҳатни ўйлаб, Тожикистонга телеграмм устига телеграмм бериб, сафар муддатини чўзаверибди. Орадан уч-тўрт ой чамаси муддат ўтибди ҳамки, Тошкентга қайтишга рухсат йўқ эмиш. Бола-чақасини соғинган, ҳаддан ташқари узоқ чўзилган сафардан чарчаган санъаткорлар Маҳмуджон Муҳамедовнинг гапга чечанлигини ҳисобга олиб, Тошкентга, филармония директорига қўнғироқ қилиб, қайтишга рухсат олишни топширишибди.

Маҳмуджон аканинг директорга телефон орқали қилган барча илтимослари деворга нўхот отгандек натижасиз қайтаверибди. Ниҳоят, у:

— Камтар ака, жиддий узрим бор. Ёлғиз ўзимга уч кунга рухсат берсангиз бас. Тошкентга бориб, хотинимнинг талоқ хатини расмийлаштириб, тўртта боламни етимхонага топшираману қайтиб келиб, нафақага чиққунимча сафарда юраверaман, — дебди.

Директор юмшаб, икки-уч кундан сўнг қайтиш хусусида гуруҳ раҳбарига телеграмма юборибди.

Қутлаймиз!

САОДАТЛИ АЯ

САОДАТ ҚОБУЛОВА ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИГА БИР НАЗАР

Нафосат оламида шундай мўъжизакор воқеликлар борки, улар инсоннинг маънавий камолот сари эзгу интилишларини ўзида мужассам қилгандек туюлади. Ушбу хислат табиатан мусиқа санъатига кўпроқ хос бўлса ажаб эмас. Зеро, киши руҳий ҳолатларини, ҳиссий туғёнларини таъсирли ифодалашда мусиқанинг куч-қудрати беқиёсдир. Дил наволари ила тингловчи қалбига йўл топа билиш эса тамомила ижрочи иқтидорига боғлиқ. Ҳазрат Алишер Навоий таъбири билан айтганда, «улки кўргузгай мулойим таронау нағам, агар эшитгувчининг ҳаёти накди анга фидо бўлса не ғам. Кўнгул қуввати хушнавоздин, руҳ қути овоздин».

Элларга донг таратган машҳур хонанда, халқ артисти, профессор Саодат Қобулова замонамизнинг ана шундай беназир овоз соҳибаларидандир. Бинобарин, ўзбек миллий мусиқа маданияти равнақининг қарийб олтмиш йиллик даврини бу шахснинг ижро санъатисиз тасаввур қилиш қийин. Халқ қўшиқчилигида ҳам, мумтоз мақом ашулачилигида ҳам, анъанавий бастакорлик ва янги композиторлик ижодиёти жабҳаларида ҳам Саодат Қобулованинг сеҳрли овози шу кунга қадар баралла янграб келмоқда.

Кўҳна Марғилонда Уста Қобул оиласида дунёга келган Саодат Фарғона водийсининг маданий-мусиқий удумлари муҳитида улғайди. Ноёб туғма истеъдоди туфайли у нафақат оммавий қўшиқларни, балки мураккаб устозона ашула йўлларини ҳам осонликча ўзлаштира бориб, ёқимли овози ила кўпчиликка манзур қилди. Атоқли ҳофизлар Жўрахон Султонов ва Маъмуржон Узоқов, забардаст созанда ва бастакор Тўхтасин Жалилов ёрдамида ҳаваскор қиз катта санъат сари дадил қадам қўйди, аввал колхоз-совхоз театри қошидаги концерт жамоасида, сўнгра Муқимий номидаги ўзбек мусиқий театрида ишлай бошлади. Ўн олти ёшли Саодатхон илк бор актриса сифатида Т. Жалилов мусиқасига С. Абдулланинг «Тоҳир ва Зуҳра», К. Яшиннинг «Нурхон» спектаклларида ўз кучини синаб кўрди, концерт фаолиятини муттасил давом эттирди.

1948 йили С. Қобулова Москвадаги Ўзбек опера студиясида Саттор Ярашев, Асад Азимов, Роза Юсупова ва бошқа қобилиятли ёшлар сафида таҳсил кўрди. Унинг кўлами кенг, кучли, шу билан бирга майин таралувчи овози аввалроқ Тошкентда дарс берган Д. Л. Аспелунд, студияда эса таниқли муаллимлардан К. И. Васкова ва Д.

М. Белявская касбий тарбиялари натижасида лирик-колоратурали сопрано услубида узил-кесил шаклланди. Ўқишни муваффақиятли туғаллагач, 1954 йилдан эътиборан малакали хонанда ўз тақдирини асосан ўзбек операси билан боғлади.

Йиллар ўтиб, республикамиз опера ижрочилигининг ёрқин юлдузи даражасига кўтарилган Саодат Қобулова ўнлаб ранго-ранг қиёфаларни гавдалантиришга, уларни нуфузли саҳнада моҳирона ва ўзига хос талқин этишга муяссар бўлди. Хусусан, Жамила («Лайли ва Мажнун»), Зуҳра («Тоҳир ва Зуҳра»), Асал («Гулсара»), Ҳури («Зайнаб ва Омон»), Ойхон («Майсаранинг иши»), Санобар («Ҳамза»), Гулнор («Зулматдан зиё») сингари бош ва етакчи аёллар сиймоларини у ифодали акс эттира олди. «Дилором» операсидаги бош қаҳрамон эса Саодат Қобулова ижро маҳоратининг юксак чўққиси деб таърифланиши бежиз эмас. Шунингдек, у чет эл классик опера спектаклларида Лейла («Марварид изловчилар»), Баттерфляй («Чи-чио-сан»), Розина («Севиля сартароши»), Виолетта («Травиата»), Жилда («Риголетто») ролларини ўзбек ва рус тилларида ижро этишда ўрнак кўрсатди.

Опера саҳнаси тақозо этувчи машаққатли ижодий меҳнат билан қанчалик банд бўлмасин, ҳассос хонанда миллий ашулачиликдан йироқлашмади. Унинг ижро бисоти йил сайин мумтоз асарлар билан бойиб борди. Хонанда ижросидаги «Дугоҳ», «Самарқанд Ушшоғи», «Сарахбори Оромижон», «Бухоро Ироғи», «Чоргоҳ», «Баёт» мақом йўллари аллақачон мухлислар қалб тўридан мустаҳкам ўрин эгаллаган. Атоқли бастакорлардан Тўхтасин Жалилов, Комилжон Жабборов, Орифхон Ҳотамов, Холхўжа Тўхтасинов айнан С. Қобулова учун дилрабо таронaлар яратганлари маълум. Унинг тиниқ, мусаффо, дардли хонишидаги «Ишқ сели», «Фиғонким», «Бу кўнгил», «Этмасмидим», «Отмагай тонг», «Кўрмадим», «Айлагач», «Ғанимат тут» ашулалари айниқса машҳур бўлиб кетган.

Композиторлардан Толибжон Содиқов, Мутал Бурҳонов, Мухтор Ашрафий, Сулаймон Юдаков, Дони Зокиров, Собир Бобоев, Сайфи Жалил ва бошқалар ҳам Саодат Қобулова услубига монанд қўшиқлар ва романслар ёзганлар. Опера арияларидан ташқари «Дугоналар», «Кашмирида», «Келса ногоҳ», «Баҳор» кабилар мукаммал ва жозибали ижроси билан ажралиб туради.

Ватанимиз мусиқий бойликларини кўпайтириш, уларни дунё узра кенг тарғиб қилиш ишида С. Қобулованинг хизматлари катта.

1970 йилдан буён Саодат Қобулова Тошкент консерваториясида муаллимлик ҳам қилиб келмоқда. Айни пайтда тажрибали устоз хонандалик кафедрасининг мудири, профессор сифатида хушовоз, юқори малакали мутахассисларни тарбиялаш жараёнида жонбозлик қилмоқда. Саодат ая табаррук ёшга кирган бўлсалар-да, ҳамон ижодий изланишлар измида, касбдош ёшлар ва шогирдлар даврасида.

Равшан ЮНУСОВ,
санъатшунослик номзоди

«УЙДА ТИНЧИ БЎЛСИН... АЁЛНИНГ ҲАМ»

Саидахон билан дастлабки танишувимизга 12 йил бўлди. Ўшанда тим қора шаҳло кўзларида меҳр, завқ порлаб турган бу аёлнинг дилга ором берувчи сўзларини тинглаб, унга меҳрим тушганди. Унинг «Мен ўз тақдиримга ишонаман», деб айтган сўзлари нафақат газета саҳифасида, балки менинг юрагимда ҳам қолди.

Мана бугун яна тақдир тақозоси билан Саидахон Раметова билан учрашдим. Суҳбатни унинг машаққатли ва завқли санъат йўлига қандай кириб келганидан бошладик.

— Мактабда ўқиб юрган кезларимдаёқ ашула айтишга, рақсга тушишга, ҳар хил кўрикларга қатнашишга жудаям қизиқардим, — дейди у, — ҳатто спорт мусобақалари ҳам четда қолмасди. Волейболми, теннисми, хуллас, жисмоний тарбия дарсларидаги ҳамма мусобақаларга қизиқардим. Кўпинча ашула, рақс, миниатюралар бўйича ўтадиган конкурсларга қатнашардим. Баъзи конкурсларда биринчиликни олганман. Лекин, очиғи, ҳеч қачон санъаткор бўламан, деб ўйламаганман. Чунки уйдагиларнинг бунга хоҳишлари йўқ эди. Юрист бўламан деб юрардим. Лекин шуни айтишим керакки, оддий ишчи оиласида дунёга келган бўлсамда, ҳаммалари санъатни жуда севишади. Аям доира чертиб қўшиқ айтганларида жуда маза қиламан. Бундан ташқари, укам Бахтиёржон яхши қўшиқлар айтади. Опам ҳам... Аммо фақат мен актриса бўлдим-да...

— Сиз ҳозир санъатнинг катта оқимидасиз. Театрда яратаётган образларингиз ҳақида тўхталсангиз.

— Ҳамза номидаги театрда ишлаётганимга бир йилдан ошди. Шу давр ичида тўртта рол ижро этдим. «Тунги меҳмон», «Чимилдиқ», «Соҳибқирон», «Машраб» каби спектаклардаги бу образлар бир-бирига мутлақо ўхшамайди. Тўғри, мен бунақа ролларни аввал ҳам ижро этганман. Лекин «Ҳамза» театрининг ўзига яраша салобати бор. Бу

даргоҳ саҳнасининг масъулияти кучли. Саҳнада туриб сен билан бирга ижод қилаётган партнёрларингнинг маҳорат даражаси ҳам ўзгача. Мен уларнинг барчасини устозларим деб биламан.

— Шу ўринда режиссёр ва актёрнинг ўзаро муносабатлари ҳақидаги фикрингизни билмоқчи эдик. Сизнингча, режиссёр актёрнинг бор истеъдодини очиб беришга қодир шахсми? ..

— Шундай режиссёрлар борки, сиздаги бор нарсани, ҳаттоки ўзингиз сезмаган қирраларингизни очиб берадилар. Баъзи режиссёрлар эса сиздаги бор нарсани ҳам йўқ қилади. Маслаҳатлашиб, мана бу нарса менимча мана бундай бўлади, — десангиз ҳам йўқ, деб туриб олади-да, оқибатда ўша ролингиз яхши чиқмайди. Бунинг устига, томошабинда бу актёр ўзи шунақа экан-да, деган салбий хулоса пайдо бўлади. Чунки бундай шароитда ўзингиз юракдан ҳис қилган нарсаларингизни томошабинга етказиб бера олмайсиз. Қани энди режиссёрларнинг барчаси ҳам актёрларда бор нарсаларни кўра билиб, унинг очилмаган қирраларини кўпроқ очишса. Бу актёр учун, томошабин учун, қолаверса, театр учун катта фойда келтирарди.

— Саида опа, айтингчи, устоз санъаткорларга қайсидир маънода эргашганмисиз? Уларга тақлид қилганмисиз? Умуман, қайси актрисаларни ёқтирасиз?

— Сора Эшонтўраева, Яйра Абдуллаева, Тўти Юсупова... Бу рўйхатни яна давом эттириш мумкин. Ахир, бундай санъаткорларни ёқтирмайдиган, уларнинг ижросидан завқ олмайдиган одам борми! Тақлид масаласига келсак, мен атайлаб бировга ҳеч қачон тақлид қилмаганман. Лекин ўзим ёқтирган актрисалар ижрода ўзини тутишини, саҳнага чиқишларини кўп кузатганимданми, баъзан ижрода, гапларимда уларга ўхшашлик бўлади. Бундай ҳолатни мен бошқа актёр ва актрисаларда ҳам кўп сезганман. Ҳатто «Сен мана шу актёрга ўхшатишга ҳаракат қилдинг-а», — деб айтганман ҳам. Агар бирорта актёр кимгадир тақлид қилганда, уни яхши жиҳатлар билан бойита олса, бу унинг катта ютуғидир. Афсуски, бу ҳамманинг ҳам қўлидан келавермайди.

— Ишдан, машқлардан, кинода суратга тушишлардан бўш вақтингизни қандай ўтказасиз. Оилангиз ҳақида гапириб берсангиз?

— Биз турмуш ўртоғим, яъни Жумадилла Раметов билан 15 йил битта театрда ишладик. Бир саҳнада биргаликда жуда кўп ролларни ижро этдик. Иккита фарзандимиз бор. Улуғбекжон лицейда, Азизбек эса Глиэр номидаги мусиқа мактабида ўқийди. Агар ўтган 15 йил давомида бирорта нарсага эришган бўлсам, ҳаммаси қайнонам ва турмуш ўртоғимнинг кўмаги туфайли бўлди. Шунинг учун ҳам биринчи навбатда уларга раҳмат. Турмуш ўртоғим билан уйда ижод хусусида жуда кўп баҳслашамиз ва ҳатто тортишиб ҳам қоламиз. Агар бирор янги рол ижро этмоқчи бўлсам, албатта, улар билан маслаҳатлашаман. Маъқул кўрсалар, шу ролни ижро этаман. Мабодо «бу сизга тўғри келмайди», десалар, уларнинг сўзларига қулоқ соламан. Шу вақтгача бу ёмон томонга олиб боргани йўқ. Аксинча, ижодимнинг равнақ топишига ёрдам бериб келмоқда. Бўш вақтингизда нима билан шуғулланасиз, дейсиз. Аёл киши уйда нима билан шуғулланарди? Албатта, уй ишлари билан. Мен иложи борича рўзғор ишларини ўзим бажаришга ҳаракат қиламан... Оилангиз қанчалар тинч, турмуш ўртоғингиз сиздан рози бўлса, ишингиз шунчалар унумли бўлади.

— Демак, сиз ҳам «уйда тинчи бўлсин аёлнинг», деган нақлга амал қиларкансиз-да.

— Жуда амал қиламан.

— Саида опа, ҳаётда нимани яхши кўрасиз-у, нимани ёмон кўрасиз?

— Мен аввало аёл сифатида аёлларнинг саришталигини, чиройли фазилатларини, ибратли хулқини яхши кўраман. Аёл киши ҳар томонлама ўйлаб иш қилишини, оиласини ҳамма нарсадан устун қўйишини хоҳлайман. Ёмон кўрганларим: хиёнат, ёлғон гапириш, бировга ғаразгўйлик қилиш. Ҳамма бир-бирининг яхшилигини, ютуғини ҳазм қиладиган бўлишини истардим. Умуман, бир-бирига доим яхши кўз билан қараб, меҳр-оқибатли бўлганга не етсин!

— Режаларингиз ҳақида ҳам тўхталсангиз.

— Кўпчилик томошабинлар ашула айтишни жуда яхши кўришимни биладилар. Ашула менинг жону дилим. Ҳозир кўпроқ мумтоз қўшиқлар, мақом устида ишлаяпман. Иложи бўлса, уч-тўртта қўшиғимни радио фондида ёзиб қолдириш ниятим бор. Замонавий эстрада йўлида ижро этадиган қўшиқларимни клиплар қилиб, мухлисларимга тақдим этиш орзусидаман. Албатта, буларнинг барчаси имкон қадар бўлади-да. Яна орзу қилган ролларим ҳам бор. Оллоҳ насиб этса, ўша роллар билан томошабин қалбидан жой олсам дейман.

— Мухлисларингизга қандай тилакларингиз бор?

— Аввалом бор оилаларида тинчлик бўлсин. Озгина қийинчилик, етишмовчилик, кўнгилхиралик бўлса, иложи борича сабр-тоқат қилишларини истардим. Маълумки, ташвишларни оилада кўпроқ аёл киши ҳал қилади. Назаримда, эркак оилани, фарзандларни бошқарувчи. Қийинчиликларни сабр-бардош билан енгадиган — аёл! Хабарингиз бор, ҳозир «Чимилдиқ» спектаклимиз томошабинлар ўртасида жуда машҳур бўлиб кетди. Мен қайноналар, ёш келин-куёвлар шу спектаклни кўришларини хоҳлардим. Ҳақиқатан ҳам, бу спектаклни кўриб чиққанингиздан кейин ҳаётингиз 100 фоиз бўлмаса ҳам, 50 фоиз яхши томонга ўзгаришига кафолат бераман... Илоҳим ҳамманинг хонадонида тинчлик, хотиржамлик бўлсин.

Зулхумор СОЛИЕВА
суҳбатлашди

ПОКИСТОНДА «СУМАЛАК» САЙИЛЛАРИ

Андижоннинг «Сумалак» ансамбли санъаткорлари Покистон сафаридан қайтдилар. Бунгача Америка, Франция, Афғонистонда гастролларда бўлган ансамбл учун Покистон сафари бошқачароқ кечди. Чунки улар Покистон республикаси мустақиллигининг 50 йиллиги муносабати билан ўтган халқ тантаналарида иштирок этиш учун таклиф қилиндилар. Биз Андижон вилояти маданият ишлари бошқармасининг бошлиғи Ўктамжон ҲАЙДАРОВдан Покистон таассуротлари билан ўртоқлашишни илтимос қилдик.

— Ўктамжон Рустамович, Покистондаги байрамда Ўзбекистондан иштирок этган ягона ансамблнинг «Сумалак» рақкосалари бўлиши тасодифми ёки...

— Йўқ, тасодифий эмас. Биз бу сафарга олти ойдан кўпроқ тайёрландик. Аниқроғи, 1996 йил Покистон маданият вазирлигининг Лок Вирса ташкилоти бошлиғи Укси Муфти жаноблари Андижонга меҳмон бўлиб келганди. Лок Вирса халқ меросини жамлаб, тарғиб қилиб, ривожлантиришни ўз олдига мақсад қилиб қўйган ташкилот. Табиийки, у «Сумалак» фаолияти билан батафсил танишди. Уларга анжонона рақсларимиз маъқул бўлди. Рақкосаларимиз мураббийси Холида Муҳиддинованинг истеъдодига, талабчанлигига қойил қолганликларини яширишмади. Хуллас, 1997 йил баҳорида бўлиб ўтадиган катта санъат байрамига таклиф қилдилар. Тайёргарликни ўша кунданоқ бошлаб юбордик... Биз билан бирга 30 га яқин халқ амалий санъати ҳунармандлари ҳам боришди. Жуда катта бу йиғинда Қирғизистон, Қозоғистон, Туркманистондан ҳам санъаткорлар ҳунармандлар қатнашдилар.

— Яқинда республика радиосидан Покистоннинг юртимиздаги элчиси берган интервьюни эшитиб қолдим. У «Сумалак» ҳақида ҳурмат билан гапириб, Покистон халқи уларни жуда яхши қабул қилганликларини айтди.

— Тўғри. Ўзбекистон ансамбли учун алоҳида дастур ҳам тайёрлаб қўйишган эди. Покистон пойтахти Исломобод тупроғига қадам қўйишимиз биланоқ шаҳарнинг жуда кўп жойларида реклама афишаларига кўзимиз тушди. Биз қўним топган олий тоифадаги «Континентал» меҳмонхонаси деворларига жуда катта паннолар ишланиб, Ўзбекистоннинг ўн икки юлдузли байроғи тасвири туширилган, тасвир фонида эса «Ўзбекистон «Сумалак» рақс труппаси» деб ёзилган эди. Биз учун тайёрланган махсус дастур бўйича мамлакатнинг тўрт катта шаҳри — Исломобод, Лоҳўр, Пешовар, Карачида катта концертлар намойиш этдик.

— Шарқ, асосан ислом мамлакатларида кўплаб ўзбекларни учратиш мумкин. Шундай томошабинлар ҳам бўлдими?

— Дарвоқе, андижонлик бир юртдошимиз бизга Исломободда таржимон бўлди. Отаси Муҳаммадбува асли андижонлик бўлиб, талотўп йилларида мажбуран кетиб қолган экан. Аммо болаларига ҳамиша «Ватанинг Ўзбекистон. Биз ўзбеклармиз», деб уқтириб яшаган. Шунданми, бизнинг таржимонимиз Зоитшоҳ асли Покистонда туғилган бўлса ҳам ўзбекчани нуқсонсиз гапиради. Анжонона урфларимиз, қадриятларимиз, маросимларимиз ҳақида тўлиқ тасаввурга эга. Отаси шу кунда жуда кексайиб қолгани учун бизнинг концертларга келолмаганидан жуда афсусланди. Лекин биз Муҳаммадбувани совға-саломлар билан йўқладик. Андижон чеварлари тиккан жойнамоз, дўппи, чорсиларни олиб дуо қилибдилар. «Мен ўзбекман», деб келиб биз билан кўришиб, қўлимизни кўзига сурган томошабинлар кўп бўлди.

— Ҳар бир яхши рақснинг дунёга келиши ижрочидан ҳам кўра саҳналаштирувчи устага боғлиқ дейишади...

— Жуда тўғри. Бу борада мураббий Холида Муҳиддинованинг хизмати беқиёс. Унинг ижоди бўлган «Ажаб сирлар», «Ўзбекистон ялласи», «Ватан меҳри» рақслари мазмунга бой, нафис ва жозибали чиққан. Бундан ташқари, Холидахон либос танлашга ҳам жуда моҳир.

— Тўрт катта шаҳарда концертлар бериш қизларга оғир кечмадими?

— Нима десам экан, санъаткор учун томошабин қарсаги, олқиши энг яхши ҳордиқ. Санъаткорларимиз, айниқса, байрамнинг, фестивалнинг ёпилиш маросимида ўзлари ҳақида айтилган фикрлардан ва якуний концерт ёлғиз «Сумалак» иштирокида ўтганидан жуда ҳордиқ олдилар. Бундан ташқари, Покистон Ташқи ишлари вазирлигида масъул ходим бўлиб ишлаётган қадрдонимиз Шавгат Али Шер яна бир яхши хабарни айтди. У «Сумалак» халқ ансамблини шу йил октябр ойида расмий гастролга таклиф қилди. Бу хабарни эшитиш ҳаммамиз учун жуда ёқимли бўлди.

— «Сумалак»нинг шу кундаги кайфияти, фаолияти қандай?

— «Сумалак» қизларининг тили билан айтганда, яна бир омад келди. Яъни «Ўзбекрақс» бирлашмасининг вилоят бўлими ташкил қилинди. Ташкилий ишлар жадал кетяпти. Вилоят маданият ишлари бошқармаси жозибали рақс усталарининг камолоти учун раҳнамолик қилишга ҳамиша тайёр. Ахир, «Сумалак» Андижоннинг фахри.

— Суҳбат учун ташаккур.

Замира РЎЗИЕВА
суҳбатлашди

ОРЗУЛАР ПАРВОЗИ

Наманган шаҳридаги «Кимёгар» маданият клубида «Тумор» хусусий бадиий галереясида «Орзулар парвози» номли бадиий кўргазма намойиш этилди. Кўргазмага Тошкент, Фарғона, Андижон, Қўқон, Наманган, Ангрен каби шаҳарларнинг халқ усталари ва рассомларининг асарлари қўйилди.

Тасвирий санъат бўлимидан акварелга оид ишлардан ташқари график-акварел, офортлар, тош, гипс, шамот каби турли материаллардан ишланган ҳайкаллар, портретлар, манзаралар, натюрмотлар, турли услуб ва йўналишдаги мавзули, академик-реалистик услубдан то авангард, мавҳум ва хаёлот руҳида йўғрилган асарлар жой олган.

Кўргазма иштирокчилари орасида Ўзбекистон халқ рассоми Раҳим Аҳмедов, Ўзбекистон Рассомлар уюшмаси аъзолари — тошкентлик Жўръат Раҳмонов, Акмал Нур, Файзулла Аҳмадалиев, наманганлик Иброҳим Валихўжаев, Эркин Азизов, Ҳайдарали Усмонов, Раҳимжон Зоҳидов, фарғоналик Эркин Қувондиқов, Анатолий Утегенов, Сергей Шумилин, Турсунали Аҳмадалиев, андижонлик Обиджон Бакиров, Улуғбек Болтабоев, Эркин Воробёв, Вениамин Ғанин ва бошқалар бор.

Таниқли санъат арбоблари асарлари билан бир қаторда Наманган Давлат университети «Бадиий-графика ва умумтехника» факултети талабаларининг рангтасвир ва халқ амалий санъати намуналари қўйилган. Шунингдек, кўргазмада америкалик рассом Бёрнс Янкер хоним ҳам «Кема», «Қайтиш», «Интилиш» каби манзара ва хаёлот руҳидаги асарлари билан қатнашмоқда.

Кўргазмадан болалар ижоди ҳам ўрин олган. 14 ёшли Анваржон Абдураҳматов ва 13 ёшли Авазхон Бутаев ногирон болалардир.

Рассом Иброҳим Валихўжаев ва санъатшунос Насима Жўраеванинг саъй-ҳаракати билан 1993 йил ташкил қилинган, водийда ягона бўлган «Тумор» хусусий бадиий галереяси тўрт йилдирки, ҳар 2—3 ойда янги кўргазмалар ташкил қилиб, санъат шайдоларига тақдим этмоқда.

Ботир ЖАББОРОВ

Боёқиш

— Озроқ иқтисод бўлган пул бор экан, йил охир бўлаяпти, ишда ўрнак кўрсатган ходимларга мукофот сифатида берсак дегандик, домла?

— Хўш, кимларга мўлжалладинг?

— Тоҳир акага берсак, ҳар ҳолда докторант...

— Тоҳир?!... Мен — академик, аппаратда бўлим бошлиғи, лаборатория мудири, оилани аранг тебратиб турибман! Унинг устидаги яп-янги костюмини кўрдингми? Бугун биринчи мартда кийиб келибди. Биласанми қанча туради? Бунақаси ҳали мен боёқишни тушига ҳам киргани йўқ! Хўп, майли, ундан бошқа кўзлаганинг борми?

— Бўлмасам, Зубайда... иш деса ҳеч вақтни аямайди, фидокор...

— Ҳозир қоғозларга имзо қўйдиргани кирди, қулоғига қарадингми? Шунақада, сенлар бошқа ерига қарайсанлар! Олтита бриллиант қадалган тилла зирак, худди шунақа брилиант кўзли узук тақиб олибди. Аввалги ҳафта йўқ эди, яқинда олган... Мен, икки ўғлим, қизим ишлаймиз-у, кеннайингизга лоақал битта практўй зирак тақолмасак-а?! Яна кимман — академик, бўлим бошлиғи, лаборатория мудири, учта хўжалик шартномасига, иккита грантга раҳбар бўлсам! Унинг эри эса аллақайси фирмада ишлармиш, яқинда «Нексия» опти... Давлатни шалоқ «Волга»сида юравериб мен боёқишни кетим ҳам чақа бўлиб кетди. Уйдаги «Ауди» билан «Мерседес» болаларимдан ортмаса! Хўш рўйхатингда яна ким бор!

— Акбар ака яқинда қиз чиқариб анча қарзга ботиб қолган эканлар...

— Акбар ака-я?! Бекор гап! Хотини писта сотади, писта—8-чи хазина, томатома кўл бўлади! Ўғиллари тижоратчи-Иппадромда кўк соққа ўйнайди. Ўзи қори, худойиларда Қуръон ўқиб налогсиз чистийсини олади. Бир ойда ошхонасини уйга айлантириб катта ўғлини бўлак қилибди-ку! Мен боёқишни участкаси эса учинчи қаватда тўхтади- қолди. ..

Маблағ йўқ! Яна кимсан — «Куйдиргингга жеб жат» қўшма корхонасининг раҳбарлариданман-у, уч йилдан бери мусичанинг инидек иморатни битиролмасам, билмадим қандоқ кунларга қолдик, укам!

— Балким аспирантингиз Мўминтойга берармиз? Мусофир, анча қийналиб юрибди...

— Тўғри, Мўминтой яхши бола, айниқса дача билан участкада ишлашни хўп ҳаддини олган. Ўзи мўмингина-ю, ўлгудек индамас! Нега соқовдек жим юради десам, баччағар шоир экан! Газит-журнолда шиғиллатиб шеърлари чиқиб, жарақлатиб гонорар ишлаб тураркан! Кўзинг тушдими, кўйлакни жа-а мўдницидан опти. Биласанми супермаркетда у неча дўллар туради. Ҳа-а, билмайсан! Шунча мансабу хизматни ёнида яна учта институтда ишласам, тўртта университатда дарс берсам-у, мен боёқиш шу аспирантим кийган кўйлакдан кийолмасам, одамга алам қилар экан!... Ҳафтада бир келаман, ходимлардаги ювадиган нарсани дарров пайқайман, сен ҳам бундоқ лаб-даҳанли бўлсанг-чи! Битта жаз, тўртта гуруч, бир томчи ёғ дегандек, ҳе бола-е, сенга ўргатавериб ўзимда қолмади! Ҳозир обед ҳам қимматга тушаяпти, уйда кунига беш бўхонка урвоқ бўлмайди, нонни ўзига юз сўмдан кетиб турса қанор қопли ҳамён ҳам тешилар экан! Ҳай, майли, мен боёқишни кейинги келадиган кунимга Тоҳир янги костюмини, Мўминтой кўйлагини ювсин, пешинга паловхон тўрани ясаб турларинг! Зубайда тақинчоқларини алоҳида ювади, эри бизнесмен! Акбар ака кейинги ойдан пенсияга чиқар экан, эслат, ошни тадорагини кўриб юрсин! Хўш, лабораторияда пичоққа илинадиган бошқа ҳеч ким қолмади, шекилли? Сен ҳозирча ўрнимга мудирсан, мукофотни ўзингга ёзсанг уят бўлади. Ўзи арзимас пул экан, майдалаб ўтирма, хўпми? Хуллас, қачон бераркан? Аттанг, маош куни Учқўрғонга учарканман, шогирдим уйланаяпти, мен боёқишга жиллақурса тўн кийгизар! Майли, мукофотимни ўзинг олиб шахсан кеннойингга топшир! Бўпти, мен кетдим. Ҳа айтмоқчи, диссертацияни ёзаяпсанми? Яхши, бўшаштирма, мана мен турибман-а, акаси!

Дўстлар

— Намунча овқатни секин ейсан?

— Кўрмайсанми, тишларимнинг ҳаммаси соб бўлган.

— Менинг зўр тиш дўхтир танишим бор...

— Менинг ўртоғим эса уйинга бориб тиш қўяди, ўшанга айтайми?

— Булар аравани қуруқ оп қочади, сени ҳақиқий тиш устаси билан ўзим таништириб қўяман, ўзимни куёвим.

— Дўхтирга боришдан қўрқасанми? Шу вақтгача кампирга ўхшаб милкингда нон чайнаб юрибсан:

— Йўқ, бу вақтини қизғанади, пулни кетидан тушган, шундайми?

— Менга қараларинг дўстларим! Дўхтирдан-ку қўрқмайман, вақт қанча десанг мил-мил, ҳозир ишсиз бекор юрибман. Аммо ўша таниш дўхтирларинг менга текинга тиш қўйиб берадими-а? Ёки ўзларинг ёрдамлашиб юборасанларми?

— Бе-е...

— Ол-ла...

— Гап бу ёқда дегин?!...

— Лекин овқатни секин шимиб еганда гап кўп экан, профессор дўстим айтган!

— Ҳозир бекор бўлсанг сенга тиш нима зарил, бемалол шошмасдан милкинг билан чайнаб-чайнаб, шимиб-шимиб еявер, дўстим!

Абдураҳмон ИБРОҲИМОВ

Кўзга кўринадиган ишлар

«Иш қиладиган бўлсанг, шундай қилки, унинг меваси кўпчиликнинг кўзига ярқ этиб кўринсин. Меваси бировнинг кўзига кўринмайдиган ишни қилгандан қилмаган афзал». Отамнинг бу ўгити миямга қўрғошиндек ўрнашиб қолган. Шу боисдан ҳам ҳали мактабда ўқиб юрганимдаёқ кўзга кўринадиган иш қилишга, тенгдошларимдан нима билан дир доимо ажралиб туришга ҳаракат қилардим. Уйга берилган вазифаларни мендан яхшироқ бажарадиган ўқувчи йўқ эди. Ёрдамчим кўплиги доимо қўл келарди. Айтайлик, математика бўйича берилган вазифани институтда ўқийдиган акам, чизмачиликдан берилганини эса, студент опам бажарарди. Мақсад сари интилиб, мен синфимизда деворий газета чиқаришда, мактабимизда жонли бурчак ташкил қилишда, кейин қуён асрашни йўлга қўйишда ташаббускор бўлдим. Пахта теримига борганимизда ўзимни кўрсатишнинг янги йўлини топдим. Иккита синфдошимга озроқ пул бериб, улар терган пахтанинг тенг ярмини мунтазам ўз номимга ёздириб бордим. Қарабсизки, менинг исмим деярли ҳар куни тилга олинади, менга мукофотлар берилади.

Мактабда тўплаган тажрибам институтда ўқиётганимда жуда ҳам қўл келди. Ҳаракатларим туфайли фаол студентлар қаторидан мустаҳкам ўрин эгалладим. Яқин ўтмишимиз тарихи билан боғлиқ мавзудаги курс ишини пул бериб бир аспирант танишимга шундай ёздирдимки, профессор домлаларим ҳам лол қолишди.

Институтни тамомлагандан кейин улкан заводда озроқ ёшлар етакчиси бўлиб ишлагач, директор ўринбосарлигига, ундан кейин директорликка кўтарилдим. «Энди чинакам иш қилишим, кўзга кўринишим керак», дедим ўзимга ўзим. Раҳбариятни йиғиб, «Заводнинг анчагина пули бор экан. Маданий-маиший хизмат комплексини барпо этамиз. Уни шундай қурдирайликки, вилоятдагина эмас, республикада ягона бўлсин, кўрганларнинг оғизлари очилиб қолсин!» дедим эҳтирос билан.

«Катта Ўтаевич, биласизми, баъзи ускуналаримиз яроқсиз ҳолга келган. Янгиларини олишимиз керак», дея эътироз билдирмоқчи бўлди бош муҳандис.

«Боғчамиз кичиклик қилаяпти. Профилакторий қурсак ҳам ёмон бўлмасди» қўшимча қилди касаба уюшмаси қўмитасининг раиси.

«Булар кўзга кўринадиган ишлар эмас», дедим гапни қисқа қилиб.

Бинони қуриб битказишга пулимиз етмаганди, банкдан қарз олдик. Хуллас, муродимга етдим.

Матни тилло ҳарфлар билан ёзилган таклифномалар юбориб, вилоят раҳбарларини, барча вилоят ташкилотлари, банкларнинг бошлиқларини, ҳатто пойтахтда, қўшни вилоятларда катта ишлар бошида турган таниш — билишларимни объектнинг очилиши маросимига даъват этдим. Келишди, эшик олдига тортилган алвон лентани оркестр садолари, қарсаклар остида қирқишди. Кўришди. Қойил қолишди. Таснолар айтишди. Тантана туфайли дид билан безатилган дастурхон атрофида объектнинг зўрлигини бири қўйиб, иккинчиси мақтади. Мен таъриф-тавсифлардан шишиб кетдим.

Шундан кейин бир неча ой давомида катта йиғинларда ҳам менинг номим такрор-такрор тилга олинди. Хуллас, ҳаммаси яхши кетаётганди, ҳаммаси зўр эди. Аммо бозор иқтисодиёти дегани мен кутган натижани бермаётгани сезила бошлади. Гоҳ у нарса топилмайди, гоҳ бу нарса топилмайди. Топилганини олишнинг имкони йўқ. Бундай қарасам, айрим цехларда иш тўхтаяпти. Чиқараётган маҳсулотимизга талаблар камайиб кетди. Бунинг устига банкдагилар қарзни сўрай бошлади.

Икки оёқ бир этикка тиқилди-қолди. Ишчи-хизматчиларга маош беришнинг иложи бўлмагач, олдин бир ойга, кўп ўтмай икки ойга таътилга чиқардик, тўғрироғи, вақтинча ўз кунларингни ўзларинг кўринглар, деб жавоб бериб юбордик.

Бундан бировнинг хабари бўлса, бировнинг хабари йўқ эди. Аҳволимиз кўзга кўринмай турувди-ю, бирдан кўриниб қолди. Банк дегани бизнинг корхонамизни матбуотда, тўлов қобилиятини йўқотди, яъни синди, деб эълон қилди. Тамом! Энди мен қандай қилиб кўзга кўринаман!

Исо АБДУРАҲМОН

Тўхташ Қосимов асли жиддий одам. Аниқроғи, жиддий муҳаррир. Мана, 13 йилдирки, Пискент туманидаги «Меҳнат байроғи» газетасига бошчилик қилади. Аммо кунда ё кунора ҳажвия ёзмаса, ҳеч бўлмаганда бирор қизиқ гап ё иборани қоғозга тушириб қўймаса худди носқовоғини йўқотиб қўйган кашандадай безовта аҳволга тушиб қолади. Унинг «Наврўз» нашриётида чоп этилган «Тақдир табассуми» деб номланган ҳажвия ва ҳангомалар тўпламини ўқисангиз, муаллиф билан яқиндан танишиб олгандек бўласиз.

Дарвоқе, Тўхташ Қосимовнинг кўпгина ҳажвиялари «Шум бола» чойхонаси орқали сизга яхши таниш.

Марҳамат, ҳажвчи ҳамкасбимизнинг сизга аталган янги асарлари билан танишинг.

Юбилей

Ҳажвия

Бугун туманимизда катта воқеа. Таъриф-тавсифи чор-атрофга ёйилган «Илғор» мактабининг 40 йиллик юбилейи. Бу ҳақдаги репортажни нақ қирқ йилдан бери ёшларни ўз бағридан «учирма» қилаётган мактабдан эмас, шаҳар деҳқон бозоридан олиб борамиз. Ажабланманг, газетхон, янглишганимиз йўқ. Репортажимизни илм маскани эмас, тижорат маркази — деҳқон бозоридан олиб бораётганимизнинг, табиийки, ўз сабаблари бор. Бироз сабр қилсангиз, уларни ўзингиз ҳам тушуниб оласиз.

Хуллас, бугун душанба. Шунга қарамай, бозор гавжум. Олармандан сотарман кўп, харидордан-даллол.

Майли, бу ҳақда алоҳида ахборотда маълум қиламиз. Мана, «юбилей» ҳам очиқ деб эълон қилинди. Бозорком муовини Холмирза йўғон бўйнини чўзиб сўз олди:

— Инсон меҳнатда чиниқар экан, — бамайлихотир гап бошлади у. — Мен мактабни битиргач, бирор ерда қўним тополмай хўп гангиб юрдим. Бахтимга синфдошим Сотволди бор экан. Бозорнинг хув нариги дарвозаси қоровуллигига (йиғилганлар мовин кўрсатган томонга сирли қараб қўйишди) ёрдамчи қилиб олдилар. Эрта-кеч ишим битта: акамиз оч деса очаман, ишора бўлмаса, милтиқ ўқталса ҳам, без бўлиб тураверaман. Мана шундай оғир пайтда Сотволдижон жонимга оро кирганидан хурсандман. Мактабда ўқиганимизда ҳам дўст-қадрдон эдик. Қизларнинг дафтаридан кўчиришда сан-манга бормаганмиз. Мана, оқибат.

Шундан сўнг узун бўйли йигит маймундек тиржайиб, қўлидаги қадаҳни кўтариб гап бошлади:

— Раҳматли синф раҳбаримиз Сайдалиев «бу билиминг билан узоққа боролмайсан», деб кўп қайтаргувчи эдилар. Энди билсам, башорат қилган эканлар. Мактабни битиргач, мен бормаган шаҳар, мен кўрмаган бозор қолмади. Новосибирскдан Ригагача, Кавказдан то Курил оролларигача оёғим етди. Ниҳоят тиним топиб, бош паттачи даражасига етган эканман, Сотволди дўстимнинг устидан зар сочсам ҳам кам...

Устига ёғли қази-қарта қўйилган паловхон тўра ўртага тортилгандан кейин олачипор галстукли йигит ҳовлиқиб олдинга чиқди.

— Узр, шошилиб турипман. Ҳозиргина «Ипподром»дан хабар қилишди. Дунёнинг нақ нариги бурчаги — Янги Зеландиядан янги мол келипти, антиқа эмиш. Лекин мактабим ҳақида икки оғиз гапирмай кетолмайман. Ҳаммангиз биласизки, мен ҳам бир вақтлар шу «Илғор» мактабнинг илғор ўқувчиси эдим. Мана энди кунига қўлимдан миллион сўмлик мол ўтади. Вазифам битта: «Ипподром»дан оламану, мана шу сиз — мактабдошларимга тарқатиб чиқаман. Инсоф бўлса шунчалик бўлади-да. Устига сал-пал қўяман, бир кунда 10-20 минг чўнтагимда деяверинг. Энди ўзингиз айтинг, агар мактабда математикадан чала бўлса ҳам билимим бўлмаса, шундай ишни қила олармидим? Йўқ, албатта.

— Садирнинг гапи менга ҳам ғоят маъқул, — дея гандираклаб ўрнидан турди Деҳқонбой. — Мактабда биологияни чунонам «ичворган» эканманки, қўй гўштини эчкиникидан бехато ажратаман, ярим тунда уйғотиб, сабзавоту полиз, қўйинг-чи, далада битадиган нарсанинг баҳоси қайси бозорда қанчалигини сўрасангиз, бехато айтаман. Қовун ёки тарвузнинг ичи қандайлигини рентгенсиз биламан. Қишлоқдан келган деҳқоннинг у енгидан кириб, бунисидан чиқиб, мушкулини осон қиламан...

Шундан сўнг бозор электриги Эшқувват мактабда физикадан олган билими доим иш бераётганини, қассоб Болтабой кабобпаз Турғунбой билан «ёғ-суяк» операциясини қандай ўтказаётганини ғурурланиб гапириб ўтишди.

Юбилейга бозорком Сотиболди якун ясади:

— Мақтанишни пашшадек ёмон кўраман. Лекин мактабдошларнинг шу ерга йиғилганига мен сабабчи, деб қанча керилсам ҳам оз. Лекин очиғини айтай: «Илғор» мактаби туфайли бозоримизниг нуфузи тобора ошиб бормоқда. Бизда кадрлар қўнимсизлиги мутлақо йўқ. Олий маълумотли, илмий даражали ходимлар сони тобора кўпайиб бораётир.

Аллақачон кайфи ошиб, жойида зўрға ўтирган Шермат сийқа қўлидаги пиёлани кўтариб қичқирди:

— Яшасин Сотиболди акамиз! Уларнинг соғлиги учун!

Бозорқум янада очилиб кетди:

— Лекин, ҳамма ҳам яхшиликни билавермас экан. Тарозибон Қобилни билардингиз. Мактабда «стройса»да энг охирида турар, «чопиш», «югуриш»да ҳаммадан судралиб юрарди. Ишга олганимдан кейин «қуруғи» бўлмаса «чопмайдиган» бўлиб қолди. Эт қўйиб, семирди, ҳатто мижозларга тош-тарози олиб беришга эриниб, ёрдамчи ёллади. Налогдагилар текшираверив, чангини чиқаришди. Бир ўртага тушдим, икки...охири бўлмади, Ғани-чи? У ҳам босар-тусарини билмай, кўзини ёғ босди. «Бурчакдаги мусорхонани беринг, бир тозалаб қўяй», деди, бердим. Ҳожатхона қурди. Худо инсоф берипти, савобли иш қилипти, деб ўйлаган эдим. Шолғомдек қизил бурунли икки алкашни қўйиб, киргандан ҳам чиққандан ҳам пул ола бошлади. Майли, ол, аммо сал инсоф билан ол-да!

Ўртадан Ғани даканг хўроздек гердайиб гап отди:

— Хавотир олманг, хўжайин, эртадан айтганингизни «есть» қиламиз!

—Хўп, ўтир, ҳеч ким сенга сўз бергани йўқ. Эртага олдимга кел. Хуллас, мактабимиз юбилейи экан, мен мактаб билан алоқамиз ҳеч қачон узилмасин, демоқчиман. Мана, ҳадемай ўқув йили якунланади. Ёшларни ишга жойлаштириш масаласи бор... Иннанкейин, мана бу ерда ота-оналар ўтиришибди, бир гапни айтиб қўяй. Болаларни пулга ўргатманглар. Пул ёмон нарса. Ана, ҳаммаси савдо-сотиқ билан машғул. Майли, сотсин, пул қилсин, аммо охирида бозорқумга мундоқ бир учраб, кейин кетишсин-да. Занғарлар, сотишадию қочиб қолишади. Ахир, бизда ҳам бола-чақа дегандай...

«Илғор» мактабининг 40 йиллик юбилейи эртанги кун савдосининг айрим режалари муҳокамаси билан якунланди. Бозорқум қарорига биноан илғор ўқитувчиларга қўшимча савдо расталари ажратилди.

Тўхташ ҚОСИМОВ

Сўроқсиз кийилган кўйлак

— Алло, дўхтир, тезда бизникига етиб келинг. Ўғлим ручкани ютиб юборди.

— Яхши, ҳозир бораман.

— Дўхтир, айтинг-чи, келгунингизча мен нима қилай?

— Қаламда ёзиб тура қолинг...

***

Ўқитувчисини кўргани касалхонага борган бола синфдошларига хафа бўлиб деди:

— Аҳвол оғир, эртага домла дарсга келади.

***

— Кеча ўғлинг ғирт маст ҳолда келганди. Ҳали ҳам кайфи тарқамаган, — деди дадаси хафа бўлиб хотинига.

— Қаёқдан била қолдингиз?

— Қара, соқоли қолиб, ойнани қиртишлаяпти...

***

— Нега кўзинг ости кўкарган?

— Эрим урди.

— Устидан арз қилмадингми?

— Касалхонадан чиқсин, бир адабини берайки...

***

Болалар ишдан келган онасига мақтана кетишди:

— Мен идиш-товоқларни ювдим.

— Мен эса артдим.

— Мен бирма-бир жавонга тахладим.

— Сен-чи, сен нима қилдинг? — кенжатойидан сўради она хурсанд бўлиб.

— Синганларини ахлатга олиб бориб ташлаб турдим.

***

— Хотининг билан ярашиб олганингни кўриб ғоят севиндим.

— Нима деяпсан? Хотиним билан икки дунёда ҳам ярашмайман.

— Нега? Ўз кўзим билан биргаликда ўтинни арралаб, майдалаётганларингни кўрдим-ку!

— Э, ўтин эмас, хорижий жовонларни бўлаётган эдик...

***

— Шунақа калта кўйлак кийганингни онанг кўрса нима дейди, қизим.

— Уришадилар, албатта.

— Нега?

— Кўйлакларини сўроқсиз кийганим учун.

> Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси шоир Эркин Воҳидовга синглиси
>
> **Малика ИНОҒОМОВА**
>
> вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади

> Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Раҳматилла Иноғомовга умр йўлдоши
>
> **Малика ИНОҒОМОВА**
>
> вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

Ўндан чўқалама

Бўйи етган қизли уй

Туни билан тинмай хурар ит,
Гўё уйга келгандек хатар.
Уни қарғаб кампир бўлар хит,
Чолнинг эса фиғони ортар.

Бой эмаслар, яшарлар фақир,
Нафақага кунин кўради.
Ёлғиз қизли чол ила кампир
Хавф недан, деб хаёл суради.

Ҳар тун шу ҳол, толмайди хуриб—
Жағи сира, ақлсиз итнинг.
— Бирортага юборинг бериб.
— Бу зотдор ит!
— Бўлмаса сотинг!

Баҳслар билан ўтиб кунлари,
Фаҳмлашди итдан кейинроқ,
Улғайибди ёлғиз қизлари,
Итни эмас, уни эртароқ...

Кўприк ғалваси

Нозиккина қил кўприк
Окдарёга ташланди.
Овуллар аро шунда
Борди-келди бошланди.
Қариндошлар шодланиб,
Кўнгиллари бўлди чоғ.
Авжга чиқди йўқловлар —
Бор товоғим-кел товоқ.
Энди тунлар ҳижронда
Бўзлаб юрган ошиқлар,
Висолнинг илинжида
Бир-бирига ошиқар.
Юлдузли тун остида
Ҳаёт чунон қайнади,
Кексалар сезишдики:
«Ёшлар хиёл айнади».
Номусидан кексалар
Кунда кўприк бузарлар,
Ёр васлига ошиқлар
Тунда кўприк тузарлар.
Кексалар бузиб, ёшлар
Тузатишдан толмади.
Алқисса: қил кўприкни
Бузишга кор қолмади.
Ёшларни сўкиб-қарғаб,
Кексалар сал қайишди.
Овуллар аро, дўстлар,
Қудалар кўпайишди.

Гижгижлаш

Уй-жойим деб жонингиз халак,
Сизга битта шеър битса қани?
Хаёлида ўзга ёр — малак,
Унга эрур барча ёзгани.
Илҳомчиси ул моҳи талъат,
Бағишлайди қалби — меҳрини.
Сизга эса қолдирар фақат,
Инжиқлигу ҳамда қаҳрини.

Маслаҳатим, қадрингиз билинг,
Шоир бўлса, ўзига ахир.
Хуллас, янга, дилни шер қилинг,
Сиз ютасиз, кафилмен — Тоҳир.

Кечда келса киришинг жангга,
Хўб маломат солинг бошига.
Палов дамланг эртага янга,
Мен келаман яраш ошига.

Тоҳир ДОЛИЕВ

Йўқотиб қўймадингизми?

Швейцария хандалари

* * *

Кўз дўхтири беморнинг кўзини текшириб бўлгач, сўради:

— Жаноб, шифохонамизни қандай топиб келдингиз?..

* * *

— Рафиқам ҳомиладорлик пайтларида «Эгизак Лотхенлар»ни ўқигани-ўқиган эди, мана, бир қиз, бир ўғил кўрдик, — деди Карл ўртоғига.

— Вой худойим-ей, унда мен тез уйга боришим керак экан!..

— Нега энди?

— Хотиним «Али бобо ва қирқ қароқчи»ни ўқиётган эдида!..

* * *

Хотин ҳовлида гилам қоқаётган эрига қараб қичқирди:

— Қаттиқроқ силкийвер, боши оғримайди!

— Бўлмайди-да, — деди эр.

— Нега?

— Чангиб кетади.

* * *

— Ойижон, хўрознинг ҳам сочлари борми?

— Йўқ, қизим, унинг патлари бўлади.

— Унда нега бошига тароқ қадаб олган?

* * *

Хўранда:

— Бу гўштми ё бошқа нарсами?

Официант:

— Билмадим, буни ҳўкиздан сўрайсиз.

Хўранда:

— Шунинг учун ҳам сизни чақирдим-да...

* * *

Қўшни:

— Скрипка чалишни бас қиласизми-йўқми?! Жинни қилиб ташладингиз-ку.

— Тўғри айтасиз, чунки тўхтатганимга ярим соат бўлди.

* * *

Бир мексикалик иш билан Цюрихга келди. Меҳмонхонада ундан сўрашди:

— Исми-шарифингиз?

— Дон Мануэл де ла Фуэнте де Мора Арагон де лос Санчес.

— Ҳаммаларингга жой керакми?

* * *

Полициячи ҳайдовчига:

— Янглишмасам, бундан бир ҳафта бурун сиздан ҳайдовчилик гувоҳномангизни олиб қўйган эдим, шундайми?

Ҳайдовчи:

— Ишқилиб, йўқотиб қўймадингизми?

* * *

Петер ва Штефан ўртага 100 франкдан пул қўйиб, ким яхши алдашдан гаров ўйнашди.

— Мен кеча уйимиз томига чиқиб черков минорасига учиб бордим, — деди Петер.

Шунда Штефан пулларга қўл чўзиб, деди:

— Тўғри айтасан, кеча учиб кетаётганингни кўрдим.

* * *

— Ойи, сузишга борсам майлими?

— Йўқ, ёлғиз ўзинг боришинг хавфли.

— Дадам нуқул ёлғиз ўзи борадилар-ку!

— Дадангнинг йўли бошқа. Унинг ҳаёти суғурта қилинган.

* * *

Гюнтер мактабдан кела солиб, бурчакка туриб олди.

— Бу нима қилганинг? — сўради ойиси.

— Буни мен мактабда ўрганиб келдим, — жавоб қилди ўғил.

* * *

Ўқитувчи:

— Нега мен сени кичкина тентак деб атаяпман, Стефан?

— Чунки мен ҳали сизга ўхшаб катта эмасман-да!

* * *

Дўхтир:

— Ҳаммасига сигарет билан ароқ айбдор!..

Бемор:

— Хайрият-е, жаноб доктор, айб мендамикин деб ўйлабман.

* * *

— Сиз ажойиб мушук олиб келдим, дегандингиз. Мушугингиз сичқонларга қиё ҳам боқмайди-ю?

— Ахир, бу сичқонлар учун ажойиб эмасми?..

Швейцар немисчасидан Мирзаали АКБАРОВ таржимаси

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ
O'ZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона телефони— 33-52-91
* * *
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир —Мукаррама МУРОД қизи

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН